KNIŽNICE ÚŘADU LIDOVÉ OSVĚTY

TŘI ROKY V ŘÍŠI

PROTEKTORÁT

ČECHY A MORAVA

1942

ORBIS - PRAHA

VŮDCE V STARÉM ŘÍŠSKÉM MĚSTĚ PRAZE

106.071

Knižnice Úřadu lidové osvěty

Tři roky v Říši

PROTEKTORÁT

ČECHY A MORAVA

Eingetragen im Hilfsmittelbuch .....
unter Post 319 am 11.V. 1942

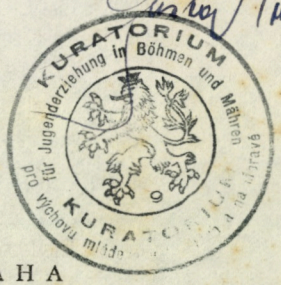

1942

ORBIS - PRAHA

Veškerá práva vyhrazena.

ÚVOD

Na podnět vlády Protektorátu Čechy a Morava vydává Úřad lidové osvěty tuto práci, která má podat stručný přehled toho, co nového se vykonalo v naší domovině od chvíle, kdy byla včleněna do rámce Velkoněmecké říše. Tři roky jsou krátká doba v životě národa a Říše. Proto tím pozoruhodnější je dílo, jež máme za sebou.

Protektorát při svém vzniku představoval prostor nižšího výkonného vypětí, než jaké platilo v okolním území Říše. Bylo proto zcela přirozené, že jakmile došlo k zapojení českých zemí do velkoněmeckého prostoru, musilo tu nastat rychlé vyrovnání hladin, jako ve spojitých nádobách. Toto vyrovnání výkonnosti českého prostoru s německým posloužilo oběma stranám. Velkoněmecká říše byla už před Protektorátem největším odběratelem českých výrobků a stala se jím v míře ještě větší, jakmile celní hranice zmizely a český průmysl se zapojil do plánovité velkoněmecké výroby.

Protektorát Čechy a Morava byl před třemi lety zemí průmyslovou. Dnes je jí ve zvýšené míře. Mapa při tom ukazuje, jaký význam bude mít naše domovina v budoucnosti při budování Evropy východní a jihovýchodní. Český průmysl, jako součást průmyslu Velkoněmecké říše, stojí proto před velikými úkoly a před neobyčejně slibnou budoucností. S průmyslem dobře řízeným přichází blahobyt. Ten je naší domovině pro zítřek bezpečně zajištěn.

Další budování průmyslu provázelo v Protektorátě mnoho zdravých sociálních reforem, hlavně ve prospěch pracujících vrstev. Rozšířili jsme značně odborné školství. Zvýšili jsme intensitu zemědělské výroby. Celý národ se stal národem velmi výkonně pracujících příslušníků Říše.

Tento veliký pokrok hospodářský, který nastal ze značné míry samočinně a za podpory říšských úřadů, nebyl však provázen pokrokem politickým ve stejném rozsahu. V době, kdy český národ už všemi silami pracoval pro Říši, jeho mysl nebyla ještě převychována. Zde velikou vinu nese vláda bývalého ministerského předsedy, který nepodnikl nic, aby přestavbu hospodářskou v Protektorátě podepřela převýchova politická.

Tomuto nedostatku hledí vláda Protektorátu z 19. ledna odpomoci tím, že nově zřízený Úřad lidové osvěty dohlíží na ony složky veřejného a kulturního života, které mají vliv na výchovu národa. Dnešní vláda Protektorátu stojí tedy před úkolem, začlenit český národ do Říše také politicky. Že dobré předpoklady k tomu už jsou, ukazuje kapitola, týkající se této otázky.

Vláda Protektorátu by si přála, aby každý Čech četl tuto stručnou bilanci našeho tříletého života a tříleté práce v Říši. Nic mu neosvětlí názorněji prastarou souvislost českých zemí s Říší. Po hospodářské stránce nebylo zde žádných překážek. Co patřilo k sobě, se prostě těsně spojilo v nejkratší době. Překážky politické jsou také jen umělého rázu. Na jejich odklizení stačí pevnější postoj vůči nepřátelské propagandě. Nejbližší měsíce ukáží, že i tu jsme Říši blíže, než různí škarohlídi si chtěli namluvit.

V Praze 15. března 1942.

Ministr
EMANUEL MORAVEC,
vedoucí Úřadu lidové osvěty.

PRŮŘEZ TŘEMI LETY

Tři roky Protektorátu Čechy a Morava! Řekne se snad, že tři roky neznamenají mnoho v dějinném proudu národní nesmrtelnosti; a přece jsou výročí, která se stávají pro národ nezničitelným symbolem záchrany, života a spásy. Takovým výročím zůstane už pro český národ 15. březen 1939, kdy se tisíciletý genius národa vtělil v rozhodnutí státního presidenta dr. Emila Háchy, vložit osudy naší vlasti do rukou Vůdce Adolfa Hitlera.

Výnosem Vůdce a říšského kancléře o zřízení Protektorátu Čechy a Morava vstoupily naše země jako svébytná součást do svazku Velkoněmecké říše, aby sdílely s ní časy dobré i zlé; oživla a opět nabyla konkretních forem svatováclavská tradice. Tím byla uzavřena kapitola našich dějin, která byla od počátku bez vyhlídek. „Před 20 lety zajásala všecka česká srdce, naplněna jsouce nadějí, že vstupujeme do šťastného údobí našich národních dějin, které nám přináší trvalou vládu našich věcí. Stál jsem opodál tehdejšího historického dění, ale moji radost z našeho netušeného úspěchu kalila týravá obava, zda jsou dány všechny vnější a vnitřní záruky trvalosti naší tehdejší výhry. Nyní po dvacetiletí vidím ke svému zármutku, že tehdejší mé obavy nebyly bezdůvodné. Ukázalo se, že to, co jsme pokládali za řešení, jež přetrvá věky, bylo jen nedlouhou episodou našich národních dějin". Těmito slovy odůvodnil 16. března 1939 president Hácha nastoupení cesty knížete Václava. Český národ neměl v letech 1918—38 trvalých záruk zdravého vývoje prostě z toho důvodu, že spojil svůj osud se

západními demokraciemi, které byly sice navenek považovány za vítěze, ale vnitřně se již přežily. Spojení se zestárlým světem dovede každého dříve či později do záhuby — a to tím spíše, když nejbližší soused mohutní ze dne na den.

Nelze říci, že převážná většina národa ihned pochopila dějinný význam činu svého presidenta, neboť dřívějším režimem byla neodpovědně soustavně vychovávána k nepřátelství vůči svému největšímu sousedu. Vymizelo téměř z myslí, že země Čechy a Morava byly po tisíc let nejkrásnějšími perlami staré Německé říše. Teprve po polské tragedii se otevřely oči. Telegram Vůdci u příležitosti prvého výročí zřízení Protektorátu, v němž president dr. Hácha vděčně vzpomněl, že „vzetím pod ochranu dostalo se českému národu výhod zejména proto, že byl ušetřen válečných pohrom, i když sám v rámci Velkoněmecké říše nynější války se účastní", a Vůdcova odpověď, „že nás zavazuje všecky poznání o nutnosti pokojného soužití obou národů v tak úzkém prostoru, které je nezměnitelnou dějinnou skutečností, a že proto není cílem a úmyslem Německé říše obmýšleti český národ břemeny, jež by ohrozila jeho národní existenci, nebo jež by mohla přivésti jeho národní cit do konfliktu s všeobecnými nutnostmi Říše, s přáním, aby konečné vítězství přineslo právě tak německému, jako českému národu trvalý mír, blahobyt a hojný sociální prospěch" — byly však již přijaty s plným pochopením a s díky uznání také od té části veřejnosti, která s počátku zaujímala k novému směru politiky zcela záporný postoj.

Tábor aktivistických složek rostl úměrně s tím, jak časový odstup nám dovolil se vyrovnat s převratnými událostmi, jak uvnitř mizela nezaměstnanost a navenek německá armáda dobývala věčných vavřínů. Bylo ovšem jasné, že celek národa nemohl naráz pochopit události let 1938—40, když byl po dvacet let vychováván k zcela falešnému posuzování vlastní situace a evropských sil. Iluse a nepřátelská propaganda na-

lézaly ještě tu a tam živnou půdu. Bylo tedy počítati s tím, že k přeorientování bude třeba jisté doby. Přitom však veliký význam měl smysl českého národa pro střízlivé chápání životních skutečností. Čeští dělníci vracející se z Říše prohlubují osobním svědectvím pochopení pro nový a lepší řád, který nacionální socialismus buduje neúchylně na základech sociální spravedlnosti. K tomu přistoupila bědná katastrofa Francie.

Při druhém výročí zřízení Protektorátu mohla již nejodpovědnější naše hlava prohlásiti, že v širokých vrstvách našeho lidu nabývá stále více půdy vědomí toho, že každý Čech z Protektorátu je zároveň i členem Velkoněmecké říše. Převratné události poslední doby ukázaly, že svrchované státní celky malých národů náležejí nenávratně minulosti. Na místo roztříštěných státečků nastupují větší územní celky, vedené nejživotnějšími národy. Staré učení o suverenitě ustoupilo požadavkům účelného vedení těchto velkých oblastí, při čemž malým národům nezbývá než se přičlenit k vůdčím národům. Nejen vedení, ale i širší vrstvy národa chápou tuto skutečnost. Vzniká tím však současně požadavek být nejen dobrým Čechem, ale také spolehlivým příslušníkem Říše, která je naší Říší stejně jako Říší Němců, abychom „byli jednou z nejdokonalejších složek Velkoněmecké říše" (státní president v rozhlasovém projevu 19. června 1940), neboť „téměř tisíc let byly Čechy a Morava nejkrásnějšími perlami staré Německé říše" (Vůdce v telegramu říšskému protektoru svob. pánu von Neurathovi, 15. III. 1940).

Vůdcovo rozhodnutí, zúčtovat s bolševismem, sešikovalo kulturní národy v jeden tábor, z jehož základů vzroste Nová Evropa. Český národ, jemuž byl destruktivní a rasově cizí bolševismus vždy odpornou záležitostí, přimkl se v tomto boji ještě těsněji k Říši, jejíž hrdinná vojska chrání evropskou kulturu před východním chaosem, a zdvojenou silou se pustil do úkolů, které mu byly svěřeny v zásobovacím a výzbrojním plánu.

Klidné a pokojné místo, jehož se našim zemím dostalo uprostřed válečných hrůz, svedlo však určité jednotlivce k tomu, aby lehkomyslně posuzovali světové dění a dopřáli sluchu nepřátelské propagandě. Nejeden občan nedovedl opustit odumřelé představy a místo skromné práce, získávající důvěru Říše, dal se svésti výzvami uprchlých emigrantů k lehkomyslným činům, které Říše právem války musila tvrdě postihnouti.

Po této episodě dochází v českém národě k poznání, že je třeba radikálně a definitivně zúčtovat s živnými zdroji falešných představ a ilusí. Dochází k obrodnému kvasu české duše, která se chce očistit ode všeho odumřelého. Stává se zřejmějším, že „malý osamocený národ si nesmí v okamžiku světodějných událostí, jichž jsme svědky, dovolit libovolně aktivně zasahovat do vývoje mezinárodních poměrů, nýbrž že si musí budovati své místo klidnou prací v tom rámci, který je mu okolnostmi určen". Osudem a prostorem jsme vklíněni do německého životního prostoru. Máme tedy povinnost v tomto rámci a v souladu s jeho zájmy pracovati pro svou národní budoucnost. Jakákoliv koncepce, zahrocená proti Říši nebo prostě ignorující její zájmy, by byla pro nás sebevražedná.

Začíná se chápat pravý smysl kulturní autonomie, která nám byla zaručena Vůdcovým výnosem: nesmí se jí rozumět ve smyslu kulturní isolace, nýbrž ve smyslu česko-německé kulturní spolupráce, která se tak stává spoluprací pro rodící se řád Nové Evropy. Kultura nemá býti tedy brzdou, ale přínosem! Současně se však obnažuje celý komplex otázek, které třeba vyřešit. Nutno zúčtovat s odumřelými ideologiemi a dějinnými mythy, které připisovaly českému národu osudový nepřátelský postoj vůči Němcům.

Při tom nám byla s německé strany nejednou podána ruka ke spolupráci a proneseno otevřené slovo. Vůdcova slova, že „není cílem a úmyslem Německé říše obmýšleti český národ

břemeny, jež by ohrozila jeho národní existenci, nebo jež by mohla jeho národní cit přivésti do konfliktu s všeobecnými nutnostmi Říše", dostávají osobitou náplň projevem ministra dr. Goebbelse k českým kulturním pracovníkům v Berlinu 11. září 1940, kdy říšský ministr nabízí nám možnost spolupráce slovy: „Pozval jsem vás sem, abych vám dal základ, na kterém bychom se mohli dorozuměti. Nežádáme od vás nic, co by bylo proti cti vašeho národa. Nežádáme, abyste dělali něco, co by vás snižovalo na úroveň parvenus, patolízalů, nebo vím, čeho ještě."

Světový požár se zatím rozšířil a uvrhl četné národy do válečných hrůz. Český člověk, který má záviděníhodnou možnost jíti klidně za svou prací, nemá nejmenšího důvodu, aby snad litoval rozhodnutí z března 1939, nebo aby dokonce oplakával státní samostatnost. Národ a sociální zabezpečenost nejširších vrstev je pro něho více než lesklá fasáda státní svrchovanosti. Státní sekretář Karl Hermann Frank vrhá v několika projevech jasné světlo na historickou osudovost česko-německého soužití a vyvozuje z toho pro nás neúchylné závěry. „Čechy a Morava a národy, sídlící v tomto prostoru, ležely a leží nejen v německém politickém, nýbrž také v německém národním, životním prostoru. Prostorová poloha těchto zemí zakazuje jejich politickou samostatnost — alespoň pokud jde o státně politickou formu s protiněmeckou koncepcí. Protože v budoucnosti Evropa může žíti bez Čechů, ale Češi nemohou žíti bez silné Německé říše, 7 milionů Čechů musí uznati bezpodmínečné přednostní postavení 85 milionů Němců a podříditi své zvláštní zájmy zájmům říšským." („Čechy a Morava v Říši".)

„Každé vzepření se českého národa proti Říši skončilo v dějinách vždy politickými katastrofami pro Čechy. Proti této dějinné skutečnosti nesvede konec konců nic žádný český dějepis a žádné české pojetí dějin."

„Malý národ, sídlící uprostřed německé národní půdy a životního prostoru, jako Češi, který obdržel nebo převzal všechny evropské životní podmínky a svou kulturu od Říše a od německého národa, musí si nyní konečně v Nové Evropě pod německým vedením ujasnit, že jediný smysl jeho dějin může spočívat jenom v nejužší součinnosti a spolupráci s Německou říší a německým národem a že vlastní samostatné poslání — snad dokonce proti Říši — nikdy nemůže mít a nemůže splnit."

„Velikým politickým úkolem dnešního dějepiseckého bádání a dějepisectví, avšak také úkolem vyučování dějin v českých školách je více nežli kdy jindy: vykládati veliký historický význam Čech a Moravy v německých říšských dějinách a odůvodňovati větu: ‚Čechy a Morava nemohou — aniž jsou údem Říše — žíti a říše opravdu Německá není myslitelná bez Čech a Moravy'. Tato základní věta musí se stát obecným statkem všech Němců, avšak především také všech Čechů. Na tomto úkolu mohou i Češi spolupracovat." (Z projevu na slavnostní hodince Spolku pro dějiny Němců v sudetských zemích, 14. XII. 1941.)

Otevřená mluva německých činitelů zjednala jasno v duši českého člověka. Vlastně teprve nyní jsme došli k pravému poznání, že v očích německého národa jsme stáli jako národ, který při hledání svého správného místa selhal a kterému se přes to poskytuje možnost, aby se znovu osvědčil. „Jedině za bezvýhradného plnění povinností k Říši můžeme uchovati svůj jazyk a kulturu, jako národ prospívati a jako jednotlivci žíti nerušeně a šťastně." (Státní president ve svém projevu 8. listopadu 1941.) Odpovědní představitelé národa si uvědomili závažnost chvíle a učinili rozhodné kroky k nejreálnějšímu a upřímnému plnění povinností vůči Říši.

Tak byla povolána 19. ledna 1942 nová vláda, aby jednak čestně dostála závazkům, které jsme před více než dvěma roky převzali, jednak aby znovu získala onu část důvěry vedoucích

kruhů Říše, jíž jsme vinou těch, kteří nepochopili naše postavení, namnoze pozbyli a které ke své národní existenci nutně potřebujeme. Zahájen tedy u nás nový vládní směr positivních a aktivistických sil, které mají v našich zemích učiniti vše pro vítězství Velkoněmecké říše. Nová vláda Protektorátu z 19. ledna 1942 převzala při svém ustavení tento závazek vůči evropské veřejnosti: vésti a vychovávat člověka tohoto prostoru, zvláště mládež, pro nový řád, věnovat všechny své síly pro Velkoněmecko a konečné evropské vítězství a tvrdě se bránit všem vnitřním a vnějším pokusům o rozklad a ničení až do posledních důsledků. Z tohoto ideově-politického základu musí vyrůstat ještě intensivnější pracovní úsilí celého českého národa, neboť třeba uvážit, že pracovní energie znamená jediný aktivní podíl Čechů v boji za nové evropské uspořádání. Nemusí-li český člověk přinášet daň z krve na evropských bojištích, je tím více zavázán, aby krajním využitím produkčních schopností a možností přispěl k vítězství Nové Evropy, vedené Říší. K zdolání všech těchto úkolů bylo jednak provedeno zjednodušení a soustředění protektorátní správy, jíž se má umožniti pružnější positivní práce, jak to odpovídá správním poměrům v ostatních částech Velkoněmecké říše, jednak k řízení kulturně-politických věcí zřízen ústav lidové osvěty.

Na německé straně se dle hlasů říšského tisku hledí s důvěrou vstříc vývoji v Protektorátě. Od nových mužů se očekává, že učiní vše jednak pro nasazení veškerých hospodářských sil jakožto příspěvku k vítězství Říše, jednak pro převýchovu českého národa, při čemž má obzvláštní význam péče o mládež, jež dosud postrádala soustavného vedení a výchovy.

NA VLASTNÍ PĚST

TISK RAZIL CESTU

Říká se, že v novodobých novinách je zachycen tep doby. Pak zvláště noviny posledních tří let jsou věrným zrcadlem onoho překrvení a křivkového stoupání pulsu naší pohnuté doby, kde krise si podává ruku s krisí a organismus mnohých národů se nestačí přizpůsobiti zvýšenému krevnímu oběhu. Podrobné vylíčení posledních tří let znamenalo by vlastně probírati materiál den ze dne, jak přicházel na redakční stůl. Na takové obšírné vypravování není dnes ani čas, ježto nejen že mnoho událostí je za námi, ale též mnoho úkolů leží ještě před námi. Proto tento přehled protektorátního tisku v uplynulých třech letech má býti jen jakýmsi vodítkem příštímu historikovi, jak očitý svědek-novinář prožíval gradaci nových skutečností a v čem tkvěl nesporný úspěch českého tisku.

Tato úvaha obsahuje tři kapitoly. V první je vylíčen protektorátní tisk po stránce politické, ve druhé po stránce sociální a ve třetí po stránce hospodářské.

Český novinář neměl snadný úkol v situaci, která se vytvořila po 15. březnu v roce 1939. Nemohl čekati na ostatní složky, až pochopí smysl vývoje, nemohl se uchýliti do ústraní a v skrytu se připravovat na to, jak podat správný obraz nových skutečností. Musel se ihned vyrovnati s velkým časovým děním, musel se ihned zapojiti do nového myšlení a najíti odpovědný postoj vůči říšskému vedení i vůči národu.

Nebyla to snadná práce, uvážíme-li, za jakých poměrů a okolností pracoval náš tisk v minulých letech. Měl, pravda, svobodu, jak se jí tehdy rozumělo, ta však měla více stínů

než světla. Vzpomeňme si, jak politické rozvrstvení v minulých letech zasáhlo do všech složek veřejného života. A zejména v tisku se plně uplatňovaly osobní i skupinové zájmy bývalých držitelů moci a novinář stejně jako celý tisk byl pouhým nástrojem tohoto politického egoismu. I tak zvaný nezávislý tisk stěží uhajoval svoji existenci, protože každé vybočení mělo za následek odvetná opatření politická či hospodářská. Výchovnou úlohu novin si představovala každá skupina jinak a proto vliv tisku na veřejnost byl spíše neblahý než blahodárný. Veřejnost, která posléze prohlédla zákulisní boj o moc, necenila morálně ani tisk, ani jeho novináře, zvláště když si začal tisk libovati v sensačnosti, v byzantinském chválení a ve vzájemném špinění.

V přelomu, který nyní nastal, musel tisk a novinář změniti svůj postoj. Zmizely politické strany, v propadlišti se rázem octla pestrá politická ideologie, která diktovala hlediska, jak posuzovati zaujatě a jednostranně události domácí i zahraniční, a byly potlačeny osobní zájmy, dříve tak u nás vyhraněné. Zatím co s mnohých stran na novináře a na tisk bylo pohlíženo s útrpností, ba se soucitem, a zatím co proud velkých událostí přinášel jedno překvapení za druhým, novinář a tisk si musel uvědomiti, že je povýšen na odpovědného činitele národního života, že se stává vychovatelem národa a má možnost působiti i na to, aby urovnával neupravenou ještě cestu od formálního ke skutečnému zapojení národa do velkého prostoru německého. První čin tisku byl, že hledal osamostatnění a vlastní základnu. Uvědomil si plně krok státního presidenta dr. Háchy, vyjádřený jeho cestou do Berlinu dne 15. března, stejně jako závazek, který státní president krátce po Vůdcově odjezdu z Prahy vyjádřil v rozhlasovém projevu slovy: „Nechci se prohřešiti na důvěře Vůdce německého národa.“ Tisk se dal okamžitě do služeb propagace myšlenky státního presidenta: sjednotiti všechny vrstvy národa. Hned

koncem března byli čeští novináři přijati státním presidentem a vyslechli jeho náměty o organisování národa na jedné základně. Od 1. dubna 1939 podřídily se všechny noviny kategorickému požadavku přípravného vedení Národního souručenství a daly do svých hlavičkových označení název „List Národního souručenství". Když pak 20. dubna téhož roku státní president se odebral do Berlinu, aby byl přítomen při Vůdcových narozeninách na čestném místě slavnostní vojenské přehlídce, odjeli s ním též přední čeští novináři, kterým se dostalo v Berlinu nejen té pocty, že mohli poobědvati s říšským tiskovým šéfem dr. O. Dietrichem a vstoupiti s ním v přímý osobní styk, ale že si mohli též na čtrnáctidenním zájezdu podrobně prohlédnouti větší část Říše. Tím byl dán první a zcela reálný podklad pro novinářskou práci českého tisku. Účastníci výpravy mohli se na místě přesvědčiti o tom, jak nesmyslně byli dříve informováni o poměrech v Říši, mohli si udělati správnou představu, co znamená autoritativní režim a co znamená Vůdce pro Říši tím, že sjednotil německý národ a převychoval jej v krátké době tak, že bylo možno započíti s jedinečnou výstavbou hospodářskou i sociální.

Pro většinu novinářů tato cesta byla nejen významným poučením, ale i výstrahou, a to v tom smyslu, že by bylo mylné spoléhati na slabost Říše a nesplniti to, co Říše od nás očekávala. Vůdce svým výnosem ze dne 16. března vytvořil toliko předpoklady k obnově pořádku, bezpečnosti a porozumění. Český národ měl dobrovolně a z vnitřního přesvědčení využíti těchto předpokladů pro skutečné zapojení do říšského prostoru. Úkolem veřejných činitelů stalo se v prvé řadě probuzení lidu, aby měl úplné porozumění pro nové skutečnosti.

V době, kdy říšská branná moc vykonávala hlavní vliv na veškerou správu, byl český tisk v úzkém spojení s příslušnými vojenskými činiteli, kteří též po skončení okupačního

Nad českými korunovačními klenoty v kapli Svatováclavské. (Státní president Dr. Emil Hácha mezi zastupujícím říšským protektorem SS-Obergruppenführerem a generálem policie Reinhardem Heydrichem a státním sekretářem Karl Hermannem Frankem.)

Hlavní loď chrámu sv. Víta, dílo Petra Parlera

Královská oratoř u sv. Víta na hradě Pražském. (Pomník středověké říšské kultury.)

Praha, čtvrté největší město v Říši, hlavní město Protektorátu Čechy a Morava

údobí ústy plukovníka Schniewinda (jenž se s novináři rozloučil jménem generála von Blaskowitze) za tuto spolupráci českým novinářům vřele poděkovali.

„KEJKLÍŘI PŘI PRÁCI"

Jakmile bylo zahájeno nové údobí autonomní správy, český tisk si začal všímati nejen toho, co se dálo na české straně, ale i toho, co se říkalo na straně druhé. Po této stránce byl českému tisku významným mementem článek v „Der neue Tag" ze dne 5. července 1939, kde dobrý pozorovatel a znalec českého tisku pod jménem von Eschenbach v článku s názvem „Kejklíři při práci" dovozoval, že si nikdo na německé straně nedělal ilusi o rychlé změně veřejného mínění, ale že spolupráce je uměle zdržována. A adresoval výtky českému tisku slovy: „Některé české listy se snaží proplouti mezi národem, který byl po dvacet let chybně veden, a mezi censurou. Nevědí zřejmě, co si počíti, jak se svobodou, která jim byla s německé strany velkoryse ponechána, tak s úlohou, před niž je postavila nová situace." Dovozoval pak dále, že některou částí tisku jsou hlásány mezi řádky nové iluse v „zastřené formě". A posléze končil: „My pozorujeme s otevřenýma očima dosavadní selhání českého tisku stejně pozorně, jako umíme čísti mezi řádky."

Koncem léta bylo již jasné, že zachmuřený mezinárodní obzor ústí v řešení, které postaví nás, stejně jako ostatní svět před novou situaci. Začátkem září dochází k válečnému konfliktu s Polskem a se západními mocnostmi. V tu dobu se český tisk dostává do úzkého styku s německými tiskovými činiteli a začíná hlavní éra jeho odpovědné práce. Rychlý spád válečných operací překvapil stejně celou naši veřejnost jako české novináře. A tu dochází k pozoruhodné události:

v posledních zářijových dnech byla uskutečněna zásluhou vojenských činitelů při úřadu vojenského zplnomocněnce v Praze v čele s majorem rytířem dr. von Gossem a zásluhou vedoucího kulturně-politického oddělení při úřadu říšského protektora dr. von Gregory a vedoucího skupiny tisku Wolframa von Wolmar zvláštní cesta českých novinářů po polských bojištích. Tato výprava dostala se až do Varšavy, kde druhý den po předání Varšavy konala se vojenská přehlídka před generálem von Blaskowitzem, který pak české novináře srdečně uvítal a v proslovu poukázal na to, jak moudrá byla cesta, kterou volil státní president dr. Hácha, na rozdíl od cesty zkázy a katastrofy, kterou zvolili Poláci a kterou čeští novináři mohli shlédnouti jako očití svědkové. Účastníci této novinářské cesty měli možnost učiniti si dvojí závěr: nejen v jaké výhodě octl se český národ tím, že se vyhnul válce a svěřil se do ochrany Německé říše, ale také, jaká je síla a údernost říšské branné moci a jakým duchem vede Vůdce celý německý národ. Od této chvíle český tisk měl zcela jiné názory na vývoj událostí, než valná část naší veřejnosti a podle toho zařídil též svůj postup. Proto když v polovici listopadu 1939 došlo k známým, politováníhodným událostem, tisk měl důvody, aby je posuzoval tak, jak zasluhovaly. Byl si vědom dosahu výroku, který 2. prosince 1939 adresoval státní sekretář K. H. Frank do českých řad slovy: „Dosavadní metody jsou prohlédnuty a vedou Čechy do zkázy."

Pro další posuzování jak domácích poměrů, tak i toho, co se děje ve světě, byly pro tisk velmi cenné cesty a zájezdy, uskutečněné v r. 1940. Byla to v únoru cesta na Západní val, kde ještě před rozpoutáním válečného konfliktu na západě mohli si naši novináři udělati správnou představu o tom, jak Říše byla připravena. Koncem června a začátkem července téhož roku navštívila výprava českých novinářů významná místa západních bojišť a to přes Lutych, Brusel, Ostende,

Calais, Dünkirchen, Arras, Remeš, Verdun, Paříž, Orléans a přes Maginotovu linii zpět. Jaké bylo pohnutí těchto novinářů, svědčí telegram, který zaslali z cesty státnímu presidentu dr. Háchovi: „Dojati jsme šli po stopách slavného německého vítězství na západě. Tím vděčněji jsme vzpomínali na Vaše historické rozhodnutí, kterým našemu národu byl zabezpečen klidný rozvoj a šťastná budoucnost." Čeští novináři právě proto, že viděli na místě nejen, co znamená válka, ale co znamenalo podceňování vojenské síly Říše, že viděli, s jakým elánem a nasazením všech sil německý národ se brání proti přesile, posuzovali jinak domácí záležitosti a jinak též na ně reagovali než některé složky veřejnosti.

Jestliže v prvních měsících po 15. březnu 1939 se dostavila v národě touha, správně vyvolaná státním presidentem drem Háchou, soustředit všechny síly národa, aby byly odstraněny chyby a výstřelky minulých let, aby bylo zlomeno přepolitisování a vytvořeny nové předpoklady pro zdravý život, pak v dalších měsících se uplatnily opětně staré zlozvyky. Rozmohlo se politikaření a staré demokratické čachraření. Převážily opětně osobní nevraživosti a záludnosti. V pozadí se i potom ještě ukazovaly vlivy starých politických stran, které nepřály novému procesu. Zvlášť neblahou se stala šeptaná propaganda a výstřelky jednotlivců-anonymů, stejně jako dvojí tvář valné části osob, pověřených veřejnými funkcemi. Lehkomyslnost, s jakou někteří neodpovědní činitelé brzdili spolupráci a výstavbu autonomní správy, stala se předmětem kritiky tisku, který čím dále tím více viděl svoji odpovědnost v tom, aby nejen nabádal, vychovával, ale též varoval a bezohledně pranýřoval. Je přirozené, že tisk se tím dostával do nesmiřitelného zápasu se šeptandou. Se strany šeptandy byla též zahájena proti tisku nejprudší kampaň. Již na podzim roku 1939 byl znatelný tajný bojkot tisku, takže Národní rada česká ve svém provolání z 22. října varovala

veřejnost před takovým postupem. Tisk vytrval ovšem v liniích, které si vlastním poznáním ověřil. Koncem července 1940 napsal vedoucí skupiny tisk Wolfram von Wolmar do „Berliner Börsenzeitung" článek, ve kterém konstatoval: „Český tisk způsobem nesporně uznáníhodným přímo a nepřímo bojoval proti šeptané propagandě, protože čeští novináři svým stálým stykem s denními světovými historickými událostmi nabyli jakožto první český obor povolání nezkaleného, reálného smyslu pro skutečnost. Čeští novináři neměli lehkou práci, aby odstranili jistou předpojatost ve svém národě, který byl nedůvěřivý, a aby na druhé straně denně dokazovali, že existuje samostatný český tisk. Dnes možno bez výhrady konstatovati, že namáhavá práce českého tisku se vyplatila, neboť veliké události: zničení Polska, vítězství Velkoněmecké říše v Norsku, Holandsku, Belgii a konečně porážka Francie daly českému tisku před všemi pochybovači generální satisfakci. Mimo to musí však býti také konstatováno, že český tisk si může činit nárok na zásluhu, že přispěl opravdu nejvyšší měrou k duševnímu přelomu českého národa, jejž možno nyní jasně zjistit."

ŘÍŠE NABÁDÁ A VARUJE

Toto uznání bylo pak ještě slavnostnější formou zdůrazněno dne 2. září 1940, kdy říšský protektor oficiálně přijal zástupce německého a českého tisku a ve svém proslovu na českou adresu pravil: „Od začátku této války bylo zřejmé, že nepřátelské mocnosti chtěly použíti Protektorátu Čechy a Morava jako jakéhosi trojského koně uvnitř Velkoněmecké říše. Bylo dále zřejmé, že si k tomu najaly českou emigraci jako pomahače. Z toho vyplynula především pro vás, pánové z českého tisku, velká výchovná úloha, jejíž svědomité

a novinářsky obratné splnění bylo nejen v zájmu Říše, nýbrž daleko více v nejvlastnějším zájmu vašeho národa. — Mohu dnes s uspokojením konstatovat, že největší část českých novinářů a novin, zvláště politického denního tisku, rozřešila svou významnou práci dovedně a s pocitem odpovědnosti."

Čeští novináři mohli jako spoluúčastníci výpravy českých kulturních pracovníků ve dnech 3.—11. září 1940 nejen znovu shlédnouti Říši a to za války, ale osobně býti představeni ministru říšské propagandy dr. Goebbelsovi v Berlinu a býti účastni jeho velkého památného projevu o úloze inteligence ve spolupráci česko-německé. Dík jim uskutečnila se též dne 14. prosince 1940 v Praze přednáška ministerského dirigenta Hanse Fritsche, po níž pak došlo k přátelskému styku s českými novináři. A dne 20. ledna 1941 zavítal do Prahy říšský tiskový šéf dr. Otto Dietrich, který zde měl přednášku o duchovních základech Nové Evropy.

Zatím co v uplynulých třech letech viděli jsme ve veřejném životě českém skutečný kaleidoskop různých jmen a osob, které jen přešly tímto jevištěm veřejného života, v novinářském světě vytrvali na svých místech od počátku titíž novináři, nesouce na svých bedrech mimořádnou odpovědnost nejen vůči českému národu, ale i vůči Říši. Od roku 1940 čas od času naše veřejnost zvěděla, že státní president dr. Hácha k sobě zve vedoucí české novináře a bere v úvahu jejich podněty. Protektorátní tisk nejen měl podíl na všech významných veřejných akcích — propagace sbírek peněžních i věcných nebo velkorysá akce „V" — ale stejně tak přispěl svými silami k řešení otázek zásadně důležitých, na př. otázky židovské. Byl samozřejmě vystaven nejostřejším útokům anonymních našeptavačů, kteří se neštítili ani nejhnusnějších lží o jednotlivých osobách.

Od druhé poloviny r. 1940 se rozšiřovala a zesilovala novi-

nářská kritika domácích poměrů. Bylo nutné co nejdůrazněji poukazovati na to, že doby kompromisů a polovičatostí nenávratně minuly, a zesilovati boj proti nepřátelské propagandě. Některé listy vypustily podtitulek „List NS". Tisk bez podpory a záštity oficiálních míst byl nucen postupovati na vlastní pěst. Tím se vystupňovala nenávist nepřátelské propagandy proti tisku, takže nejen řada novinářů byla zaplavována anonymními výhrůžnými dopisy, ale posléze v září 1941 hrozilo nebezpečí, že veřejnost podlehne náporu londýnské propagandy, která nařídila všeobecný bojkot tisku. Možno říci, že tento měsíc září 1941 byl kritický nejen pro protektorátní tisk, ale stejně pro celý národ. Podařilo se rozumnými argumenty zlomit a odrazit plán londýnských emigrantů, který by byl znamenal vraždu českého tisku, za to se však nepodařilo výstrahami a varováním zabránit tomu, aby jiné výstřelky nepřátelské propagandy byly zastaveny. A tak došlo k událostem říjnovým, které měly i pro protektorátní tisk dramatické vystupňování. Koncem září onemocnělo několik vedoucích pražských redaktorů, z nichž jeden, Karel Lažnovský, dne 11. října zemřel. Ukázalo se, že šlo o plánovitě připravený atentát na skupinu positivně smýšlejících redaktorů-aktivistů. V tu dobu byl ohrožen život i ostatních nemocných novinářů a teprve v listopadu se dostavil obrat, takže šťastně vyvázli.

V těchto pohnutých měsících měl protektorátní tisk obzvláště namáhavou a nesnadnou úlohu. Bylo pozoruhodné, že zastupující říšský protektor generál Heydrich hned v týž den, kdy se ujal úřadu, t. j. 28. září, pozval k sobě německé a české novináře, k nimž měl otevřený projev o tom, co se stalo a co bude v nejbližších hodinách a dnech učiněno. Ve svém proslovu přímo prohlásil, že o přítomných ví, že z největší části loyálně a slušně podporovali v tomto prostoru Vůdcovu politiku k blahu obyvatelstva Protektorátu, ačkoliv ve svých vlastních

řadách nenalézali vždy potřebného porozumění. Požádal pak novináře, aby se stali zprostředkovateli a mluvčími vyjádřených myšlenek a aby zastupujícímu říšskému protektorovi pomáhali. Novináři byli pak přítomni přijetí jak deputace dělnické, tak i rolnické u zastupujícího říšského protektora. Stejně tak dlužno zaznamenati přítomnost českých novinářů při procesu s bývalým ministerským předsedou Eliášem dne 1. října 1941.

POMĚRY SE VYJASŇUJÍ

Kdybychom chtěli stručně charakterisovati positivní výkon protektorátního tisku v uplynulých třech letech, museli bychom říci, že tisk: 1. poskytl tribunu celé řadě nových lidí, kteří vyrostli ve vlastním názorovém prostředí a jimž 15. březen umožnil říci myšlenky a závěry, které před tím byly stíhaným kacířstvím, 2. vykonal konečnou kritiku lží a falešně založeného směru bývalého politického režimu. 3. Jeho zásluhou byl sveden důsledný a nesnadný boj proti šeptané propagandě. Sama okolnost, že se všude vžilo posměšné označení „šeptanda", je výmluvným dokumentem, že tento boj byl úspěšný. 4. Má zásluhu o viditelné rozmnožení a posílení aktivismu jako výsledku objektivního referování, které bylo s počátku velmi ostře a kriticky kontrolováno, než mohlo splnit svůj úkol, t. j. probudit upřímnou a na novém poznání založenou aktivistickou iniciativu u četných jedinců. 5. Nesmí býti zapomenuto, jaký podíl má činnost protektorátního tisku po stránce sociální morálky.

Protektorátní tisk osvětlil v četných rozborech a úvahách nový světový názor se všech stran a přiblížil jej českému způsobu chápání i hodnocení. Má zásluhu o to, že cesta tohoto

poznání se dostala do nejširšího okruhu veřejnosti. Stejně tak se protektorátní tisk zasloužil o to, že nebyl ztracen kritický postoj k českým pokusům o totalitu a k chybám, které ohrožovaly nebo ještě ohrožují plnění předsevzatého úkolu, vybudovati lepší a jednotnější formu národní pospolitosti. A posléze přispěl tisk k poučení veřejnosti o jedné základní věci, a to, že dnešní doba není vhodná k cejchování a značkování. Jsme-li dost čeští a sloužíme-li dobře jeden každý svému národu, o tom nebudeme vydávat posudek my, ale ti, kdož přijdou po nás. Státní president dr. Hácha 3. dubna 1941 řekl zástupcům politického tisku: „Významná služba, která připadá českému novináři ve výchově našeho lidu, přináší s sebou také velikou odpovědnost tím, že všichni plníte své úkoly, jsouce si vědomi této odpovědnosti. Děkuji vám za vaši dosavadní práci a prosím vás, abyste svým povinnostem k národu zůstali věrni."

Na sklonku třetího roku trvání Protektorátu také český tisk dostal novou vzpruhu a plnou záštitu. Dne 19. ledna 1942 byla ustavena nová vláda, jíž předcházelo vládní nařízení z 15. ledna o nové organisaci některých ústředních úřadů. K obstarávání kulturně-politických věcí byl zřízen Úřad lidové osvěty, do jehož působnosti přešly též všechny věci tiskové. Tím byl dán základ ke konečné úpravě všech tiskových záležitostí v Protektorátě, což má býti provedeno ve čtvrtém roce Protektorátu. V čele Úřadu lidové osvěty byl postaven známý publicista Emanuel Moravec, který dne 26. ledna řekl shromážděným novinářům mimo jiné: „Prosím, abyste vzali na vědomí, že od 19. ledna český žurnalista-aktivista není už žádným opuštěncem, nýbrž že za ním uprostřed českého národa s celou vahou své moci a autority stojí nová vláda." A dále pravil: „19. leden byl nesporně vítězstvím českého aktivismu nad plouživými chytráky. Značnou zásluhu má o to česká žurnalistika, která nevybočila ze šiku."

Po stránce *sociální* dlužno v prvé řadě uvésti fakt, který vyplývá z kapitoly předešlé: tím, že český novinář zaujal nový postoj ve svém povolání, zlepšilo se též jeho sociální postavení. Především došla náležitého uplatnění funkce šéfredaktora jako nejodpovědnějšího činitele podniku. Současně během tří let došlo k propracování a k prohloubení obsahové části novin, a to v tom směru, že byla věnována pozornost nejen úvodníkům a úvahám, ale i celkové části. Bylo vymýceno sensační a demoralisující zpravodajství (zejména pokud běží o soudní síň a věci kriminální).

Tak jako všechny složky v národě vlivem dřívějšího politického stranictví byly organisovány v nejrůznějších spolcích a korporacích, tak také čeští novináři měli několik novinářských organisací. V důsledku sjednocovacího příkazu státního presidenta byly v červnu 1940 sloučeny všechny novinářské organisace v jediný celek „Národní svaz novinářů". Tím byl dán též podklad k účinnějšímu jednání o platových záležitostech. Dle nařízení ministerstva sociální péče ze dne 3. července 1941 došlo k úpravě platů redaktorů, při čemž platová úprava se prováděla se zpětnou platností od 1. II. 1941. Možno říci, že platy redaktorů se zlepšily průměrně o 30 až 40%. Také ostatním pracovním silám, zúčastněným na výrobě novin, byly zlepšeny mzdové i platové podmínky. Novinářům jsou nyní dány všechny předpoklady, aby mohli svoje povolání vykonávati s plnou odpovědností.

TISK SE ORGANISUJE

Český tisk byl v době bývalé republiky tak rozvětven do hloubky a šířky, že jen několik odborníků, kteří se soustavně zabývali tiskem, mohlo míti o něm úplný přehled. Podrobný

seznam vůbec neexistoval. A proto také první rok Protektorátu bylo velmi obtížné provésti jakékoliv zásahy do tisku, neboť k tomu chyběly předpoklady a názor o rozsahu tisku. Vědělo se jen tolik, že v protektorátním prostoru vychází příliš mnoho novin a časopisů. Novinářský trh byl v podstatě přesycen tiskovinami v naší zemi vycházejícími. Byla to stará bolest, neboť již za bývalé republiky novináři si byli vědomi toho, že v našich zemích noviny oproti jiným zemím jsou nesmírně levné, čili že jsou vydávány pod výrobní cenou. Většina tisku, patřícího dřívějším politickým stranám a skupinám, byla uměle vydržována. Schodky byly dopláceny v podobě subvencí a k vlastnímu hospodaření se přihlíželo jen u několika málo listů, které vycházely jako neutrální tisk a měly svůj velký kádr čtenářský. Z toho důvodu byly též náklady neúměrné nákladům finančním, na tyto tiskoviny vydávaným.

Bylo tedy jednou z hlavních tendencí ozdravění tiskových poměrů v Protektorátě stanoviti přiměřené ceny za noviny. Paralelně s tím šla tendence vyrovnávací, t. j., aby zbytečné tiskoviny byly odstraněny a případným slučováním časopisů docíleno toho, aby o jedné věci nebylo vydáváno několik časopisů.

K 15. březnu 1941 byla vydána Orbisem nesmírně zajímavá kniha. Byl to přehled novin a časopisů v Protektorátě, velmi pracně sestavený. Je tu zaznamenán pro pozdější dobu skutečný stav: 1733 novin a časopisů. Materie rozdělena šťastně do tří kapitol, z kterých plyne, že jsme tehdy měli 55 deníků, 143 ostatních novin a 1533 odborných a zábavných časopisů. Tímto přehledem, opravdu záslužným, byl konečně vytvořen plastický obraz novinářského rozvrstvení v Protektorátě ještě v r. 1940. Správně se podotýká v předmluvě, že tento seznam byl pádným důkazem proti mezinárodní propagandě, jako by český tisk v Protektorátě byl býval zničen. Je to výmluvný svědek toho, že úpravou tiskových poměrů nebyla rušena rozmanitost

našeho tisku, že tisk nebyl usměrněn, ani přinucen k bezbarvosti.

Vývoj poměrů v Protektorátě vynucoval si regulující zásahy v protektorátním tisku z několika důvodů. 1. Bylo zapotřebí zabrániti jakékoliv zvůli ve vydávání tiskovin. 2. Bylo zapotřebí přihlížeti k hospodářským strukturám tiskových podniků, aby nebyly dotčeny anebo rozrušeny. 3. Bylo nutno čeliti výstřelkům liberalistické konkurence a uplatniti princip spravedlnosti. 4. Bylo nutno pamatovati na zásobu a rozumné hospodaření papírem.

Z toho důvodu 7. května 1941 vyšlo vládní nařízení o úpravě poměrů v českém tisku, v kterém bylo uloženo vydavatelům tiskovin, aby vedli o každé tiskovině přesné záznamy a oznamovali úředním činitelům na vyzvání všechny nezbytné údaje. Tiskovému odboru bylo dáno zmocnění stanoviti nejen výši nákladů tiskovin, ale i stanoviti termíny pro jejich vydávání, určovati rozsah, slučovati a zastavovati tiskoviny. Další závažnou novinkou bylo ustanovení, že jmenování šéfredaktorů, vedoucích redaktorů a odpovědných redaktorů, stejně jako jiné změny v úpravě tiskovin vyžadují souhlasu Tiskového odboru.

Pokud běží o ceny novin, byly již vyhláškou Nejvyššího úřadu cenového ze dne 31. ledna 1941 stanoveny prodejní ceny českého periodického tisku. Vyhláškou ze dne 30. května 1941 se všeobecně stanoví nejvýše přípustný náklad všech českých tiskovin. Tímto opatřením mělo býti zamezeno případnému využívání konjunktury jednoho tiskového podniku na účet druhého. Pokud běží o celkový stav tiskovin (vzhledem k seznamu k 15. březnu 1941), je v únoru 1942 stav tento: úhrnem vychází 920 novin a časopisů, z čehož je 22 deníků a 876 ostatních. Z této cifry připadá 570 na Prahu a 306 na oblast mimopražskou.

Ve dnech 15. a 16. března 1939 představoval u nás rozhlas nejvýznačnějšího a nejaktuálnějšího hlasatele velikého dějinného okamžiku znovuzačlenění Čech a Moravy do Říše. Statisíce posluchačů slyšelo z amplionů hlasy pana říšského ministra zahraničních věcí von Ribbentropa a pana státního presidenta dr. Emila Háchy, zprávy a reportáže o vjezdu německých oddílů a o veliké přehlídce na Václavském náměstí. Statisíce, ba miliony tak pochopily historickou hodinu. Rozhlas jim k tomu ukázal cestu, rozhlas jim umožnil uvědomit si s přesvědčující bezprostředností prostorový a historický rozsah událostí. Přetvořit toto uvědomění velké chvíle v trvalý postoj bylo pak úkolem vedoucích rozhlasových osobností a jejich spolupracovníků. V pozvolném, avšak nepřetržitém vývoji usilovali stále více a více o provedení tohoto úkolu.

V průběhu uplynulých tří let opakovaly se několikrát podobné okamžiky, kdy údery světových hodin narazily na ucho užaslých a překvapených posluchačů. Politické a vojenské dění mělo vždycky náskok před vývojem říšského postoje českého člověka. Znovu a znovu stál rozhlas před úkolem zmenšiti tento náskok, přiměti své posluchače k pochodu s mladými národy evropskými a vytvářeti vědomí, že jasné fanfáry zvláštních zpráv jsou také fanfárami lepšího zítřka.

Jen krátce můžeme zde nastíniti, jak se rozhlas snažil dostáti úkolu výchovy k říšské myšlence.

Co česky svébytného bylo v minulých třech letech rozhlasem vykonáno, je všeobecně známo. Rozhlas byl v této době hlasatelem neobyčejného kulturního rozmachu. Ale nesmí býti přehlédnuto, že tento rozmach, ta všechna krásná a svébytná vysílání, ať hudební nebo slovní, byla právě možná jen proto, že zazněly ony vítězné fanfáry, zvláště fanfáry z východního bo-

jiště, a že bez nich by nebylo kulturního dění vůbec, ani ryze české tvorby.

V této situaci dne se však zrcadlí jen tisíciletá sounáležitost Čech a Moravy s Říší. V četných uměleckých relacích bylo slovem i hudbou toto organické a plodné spojení dokumentováno.

Zřetel k novému národněsocialistickému kulturnímu tvoření, které bylo v bývalé republice systematicky umlčováno nebo dokonce zesměšňováno, stál zde ovšem v popředí. Ve stále rostoucí míře byli zařazováni současní němečtí autoři rozhlasových her, němečtí básníci a skladatelé.

Zatím co literární a hudební pořady přesvědčují svou bezprostřední názorností, musely se ostatní pořady bráti cestou pevného výchovného zaměření.

Tak byla na příklad česká žena v dopoledních pořadech, vyhrazených ženám, nejen vzdělávána v nejdůležitějších úkolech v domácnosti, ale seznamována také s prací nacionálněsocialistické ženy německé, s jejími velkými organisacemi a jejich vedoucími, s životním dílem význačných německých žen z oboru politiky a kultury.

Totéž platí o pořadech, které se obracely k dělníkům a rolníkům. V nich to byly právě drobné problémy dne, z kterých jasně vysvítalo prostorové a hospodářské, a tedy konec konců i osudové spojení Čech a Moravy s Říší.

Všeobecné vzdělávací přednášky byly pozvolna vyvedeny z ovzduší neplodné vědeckosti a zapojeny do služeb současného dění, jeho podmínek, velikosti a úkolů. Podle toho rozdělujeme dnes přednášky ve tři velké skupiny. První seznamuje české posluchače s kulturním, hospodářským, technickým a politickým tvůrčím duchem Německa všech dob, druhá pečuje o vzdělání posluchačů v politickém zeměpise a sociologii dneška, třetí je určena praktickým denním otázkám, na př. poradám ve všech záležitostech lékařských, právních, berních a jiných.

Přímým hlasatelem politického dění, pracovního a kulturního rozmachu Protektorátu jsou pak pořady reportážní, které pádnou mluvou dobového dokumentu přehlušují šuškandu, denně hýčkanou Londýnem.

Zvlášť důležité jsou v této souvislosti německé jazykové kursy a pořady rozhlasu školského a rozhlasu pro mládež. Podle odhadů, které je možno dokumentárně doložit, dostupuje dnes počet posluchačů německých jazykových kursů několika desítek tisíc. Nesčetné dopisy dokazují, jaké oblibě se těší tyto kursy u posluchačů. Žádný jiný pořad nedokazuje přesvědčivěji ustavičné, dobrovolné a ochotné vrůstání do Říše. Úkolem těchto kursů není pouhé jazykové vyučování; tím, že vzdělávají v současné němčině, seznamují také posluchače s celým nacionálněsocialistickým myšlenkovým světem a posluchač vnímá tyto myšlenky nikoliv jako pouhou theorii nebo propagandu, nýbrž jako životem dýšící jazykový celek.

Školský rozhlas a rozhlas pro mládež měl za úkol vedle pěstování autonomních českých kulturních úkolů vésti mládež v duchu říšské myšlenky se zvláštním zřetelem na učební osnovu a pedagogické zásady. Pro ně platí ve zvýšené míře to, co platí všeobecně pro celkový program.

Ovšem zde je obzvláště patrno, v čem je nutno dosavadní práci vystupňovat a prohloubit. Za konečný cíl nemůže již býti jako doposud považována podvojnost themat, pnoucích se jednou k myšlence svébytnosti a podruhé k myšlence říšské. Právě niterné a nerozlučitelné prolnutí obou musí býti vyzdviženo a jím musí býti všechno proniknuto.

Tím je také dán celkovému programu hlavní cíl, jejž možno heslovitě vyjádřit větou: „Čechy a Morava v Říši — Říše v Čechách a na Moravě".

Nechybělo poctivého úsilí o dosažení tohoto cíle, ani úspěchů na cestě k němu. Bylo však přece jen nutno překonávat příliš

mnoho překážek, aby tohoto cíle mohlo býti dosaženo již dnes. Z největších překážek byla netečnost některých „věčně včerejších" posluchačů a neodpovědnost těch, kteří vystupují v Londýně před mikrofonem. Proti těmto golemům vede již po tři léta rozhořčený boj zástup srdnatých politických bojovníků, a to slovem vážným i veselým. Vzpomínáme tu duchovního díla Karla Lažnovského, padlého za oběť zbabělému atentátu.

Stále větší průbojností a účinností se vyznačují také politické kabarety, v nichž vedoucí čeští herci vystupují v rolích politických komiků rázu Benešova, Honzy Masaryka, Churchilla a jiných.

Za to, že tyto politické pořady přes šosáckou pštrosí politiku a londýnský židovský mikrofon upoutávají stále širší vrstvy pracujícího obyvatelstva, děkujeme především stále vzrůstající politické přesvědčivosti, která vyzařuje z gigantického obranného boje proti bolševismu, vedeného Evropou s Německem v čele. Přispěti k tomu, aby český lid byl práv tomuto dění v práci i v myšlenkách, aby nebyl už jen trpným předmětem dějin, nýbrž spolutvořitelem a aby vítězství německých zbraní pociťoval jako vlastní věc, je závažným programem také další rozhlasové činnosti.

NA OKRAJ NOVÉ DOBY

Na poli upřímného a opravdového českého aktivismu, který usiluje o to, aby do všech českých vrstev proniklo poznání o jediné správné cestě, která českému národu zajistí jak v Říši, tak i v Nové Evropě místo, odpovídající jeho schopnostem a jeho životní energii, zaujímá čestné a vůdčí postavení nakladatelství O r b i s a. s.

Rozsáhlá a hodnotná činnost tohoto nakladatelství v uply-

nulých třech letech byla z převážné části podmíněna iniciativou energického a předvídavého vedení závodu. Dnes je toto nakladatelství zapojeno do spolupráce s Úřadem pro lidovou osvětu. Nechť mluví sám stručný výčet některých publikací jmenovaného nakladatelství v uvedeném období a číslice, jež svou střízlivostí jsou nejpřesvědčivější.

Za necelé tři roky vydal Orbis celkem 108 publikací, věnovaných jednak politické výchově českého obyvatelstva, jednak seznámení českého čtenářstva s německým myšlenkovým světem, který v knižní produkci bývalé republiky byl nikoli bez úmyslu opomíjen.

Na prvním místě mezi politickými publikacemi českých autorů jsou *spisy Emanuela Moravce,* zvláště jeho trpká žaloba „V úloze mouřenína", která zahájila nové období činnosti Orbisu a stala se jakýmsi živým svědomím českého národa. Po něm následují publikace tragicky předčasně zesnulého *Karla Lažnovského,* který v poměrně krátké době prodělal pozoruhodný vývoj a sliboval státi se ze samouka svérázným novodobým písmákem.

Spisy Moravcovy a Lažnovského se dočkaly doposud největšího počtu vydání (Moravec: „V úloze mouřenína", sedm, Lažnovský: „Hovory s dějinami", sedm). Po nich dosáhla mimořádného ohlasu *Roelliho* brožura: „Emigranti jsou vinni" (šest vydání), studie říšského tiskového šéfa dr. Otto *Dietricha:* „Revoluce myšlení" (pět vydání), přednášky téhož autora „Duchovní základy Nové Evropy" (tři vydání), další publikace Lažnovského „Říše a my" (tři vydání) a *Vajtauerova* studie „Vzpoura Evropy" (čtyři vydání). Tyto číslice jsou nesporným důkazem vzrůstajícího zájmu české veřejnosti o novodobý myšlenkový vývoj, podmíněný německou revolucí. Sem spadá též pozoruhodná kniha *Jana Zloma:* „V ý-

voj německého myšlení", otevírající českému čtenáři pohled do německé duše a její víry.

Z publikací, které jsou věnovány *německé branné moci*, měly největší úspěch paměti hrdinného korvetního kapitána *Günthera Priena*, které se v krátké době dočkaly dvou vydání.

O rostoucím zájmu o hospodářské problémy Nové Evropy svědčí *úspěch hospodářsko-politických publikací*, mezi nimiž co do počtu vydání *vedou:* obsáhlá studie presidenta říšského Ústavu pro výzkum konjunktury, *Ernsta Wagemanna* „Odkud tolik peněz", *Muthesiova* „Velmoc ocel" a *Winschuhovo* „Vítězství práce". Dvě vydání dvou *instruktivních brožur o Africe* („Budoucnost koloniálního zemědělství" a „Nerostné a průmyslové bohatství Afriky") jsou nejlepším důkazem, že český čtenář se jistým krokem začíná ubírati po cestě, vedoucí od bývalého provincialismu k moderním novoevropanství.

V knihovně, věnované *životopisům velkých mužů německé vědy a techniky*, vyšlo doposud šest děl, z nichž překlad krásného *Scheffelova románu* „Skleněné zázraky", seznamujícího čtenáře s životním dílem tří jenských kouzelníků, *Zeisse, Abbea a Schotta*, vyjde po necelém půl roce v druhém vydání. Tato řada poučuje dále českého čtenáře o životním zápase tvůrce ponorky *Wilhelma Bauera*, o životním díle *Hugo Junkerse*, jehož jméno si nelze odmysliti z vývoje letectví, *Wilhelma Konrada Roentgena* a *objevitele morfia*, německého lékárníka *Sertürnera*.

Židovskému problému a jeho řešení jsou věnovány především publikace *von der Goltze:* „O Židech", soubor rozhlasových přednášek „O židovské otázce", obsažná *Lelkova* studie „Pravá tvář Židovstva" a *Waltera Jacobiho* „Golem — metla Čechů", která se zabývá

vlivem Židů a zednářů na veřejný život Čechů za světové války a po ní a v krátké době dvou měsíců vyšla již v druhém vydání. Sedm dosavadních vydání Goltzovy studie je nejlepším důkazem, že české obecenstvo ve své většině pochopilo již naléhavost řešení židovské otázky.

V serii publikací, věnovaných Francii a katastrofě, která ji stihla v roce 1940, dosáhla největšího počtu vydání *Pichtova* brožura „Fronta nelže", která konfrontuje zprávy německého generálního štábu a západoevropských zpravodajských kanceláří o tažení na Západě (sedm). Následují *Zieglerova* studie „Cesty Francie" (šest), *Fialova* reportáž o cestě českých novinářů na západní bojiště „Poražená Francie", překlad apokalyptické reportáže francouzského novináře *Jeana de la Hire* „Hrůzy, které jsme viděli" — Tragedie francouzské evakuace (po třech) a odborná studie českého generála *Vítěze* „Sláva a pád Maginotovy linie" (dvě). Kromě toho neutuchající *zájem o Fialovu* „Poraženou Francii" si vynutil nové vydání této knihy ve velkém formátu s jedinečně bohatou obrazovou dokumentací autorovou. Uvedené číslice o publikacích, které se zabývají Francií, jsou jasným svědectvím toho, že česká veřejnost se snaží „pročíst k pravdě", dopátrat se pravdy o pravých příčinách pádu té Francie, ke které Češi po 20 let vzhlíželi s velikým obdivem a s nemenšími nadějemi.

Podobně je tomu i s publikacemi, věnovanými Anglii a úpadku britského imperia, z nichž překlady anglických studií „Hlad v Anglii" (Lymington) a „Úpadek a pád britského imperia" (Briffault) byly vydány již v pěti, resp. čtyřech vydáních. Velký úspěch měla též *Ullrichova* „Anglie bez masky" (tři vydání). Mimořádný zájem vyvolal český překlad *Persichovy* knihy „Winston Churchill zblízka".

Velikou pozornost věnovalo nakladatelství Orbis litera-

tuře, informující o „sovětském ráji" a světovém bolševickém nebezpečí, a vydalo v krátké době sedmi měsíců deset brožur a knih, které podávají neklamné svědectví o pravé tváři sovětského režimu a vyzdvihují tak význam tažení německé branné moci a jejích spojenců proti úhlavnímu nepříteli evropské kultury. Největší zájem vyvolala *Krychtálkova* reportážní studie „Bolševici, Beneš a my", která dosáhla již čtvrtého vydání. Veliké pozornosti se těší rovněž studie bývalého moskevského advokáta *Varšavského* „Druhé nevolnictví" a „Vláda lži a podvodu".

Vedle německých překladů politických děl českých autorů, která informují německého čtenáře o českém myšlenkovém vývoji, pracuje Orbis prakticky k prohloubení vzájemného poznání Čechů a Němců tím, že se snaží rozšířiti znalost německého jazyka vydáváním serie česko-německých a německo-českých slovníčků, jichž bylo v krátké době vydáno již čtrnáct a které účelným uspořádáním umožňují řemeslníkům, živnostníkům a zaměstnancům různých veřejně prospěšných podniků, aby se bez velikých nesnází dohovořili německy o svém oboru. Týž cíl sleduje také časopis „Němčina", který je vydáván v padesátitisícovém nákladu, vstoupil počátkem letošního roku do druhého ročníku a těší se veliké oblibě především proto, poněvadž z něho mohou čerpati jak začátečníci, tak pokročilí a konečně i ti, kdož německy umějí poměrně dobře, ale chtějí se seznámiti s novými termíny a poučiti se o jednotlivých institucích a osobnostech Velkého Německa.

PLÁTNO VYCHOVATELEM

Před 12 lety, kdy zvukový film nastoupil vítěznou cestu světem, byl film především předmětem obchodu. Film se vyráběl, byly investovány milionové kapitály, s filmem se obcho-

dovalo, ale to vše jen proto, aby se všechny ty obrovské investice rentovaly. Jen jako ozdobné přídavky dávaly se filmu ještě umění, umělecký nebo kultura, kulturní. To trvalo několik let, než v Říši bylo jednoznačně uznáno, že film není obchod, nýbrž a především kulturní objekt velké moci a neobyčejného dosahu. A od té chvíle se s filmem jako kulturním činitelem nejen počítalo, nýbrž byl pravoplatně zařazen mezi kulturní hodnoty.

Takový byl stav v Říši již před 15. březnem 1939. Do toho dne byl film v bývalém Československu výhradně doménou obchodu, ať již výrobců či obchodníků s domácím i cizím filmovým zbožím. Svědčilo o tom pověstné „přizpůsobování vkusu obecenstva". V tehdejších poměrech nebyl nikdy požadavek kultury a umění na prvním místě, nýbrž vždy jen peníze, obrat a zisk.

Ani v tomto liberalistickém světě pouhého filmového podnikání nechybělo však snah o prozíravé vytvoření základny jednotící spolupráce, jejíž potřeba byla pociťována, aby z drobné činnosti vyrostlo dílo, jež by bylo k prospěchu celku. Byly hledány a nastupovány nové cesty. Především směrem k veřejné správě. Ale předsudky a zájmová předpojatost nemohly být přemoženy, zvláště když zájem se tříštil o kompetenci úřadů, neboť o dozor nad filmem se podílelo šest ministerstev. A všechny záměry a činy vedly nakonec jen k neúspěchům.

Záhy po zřízení Protektorátu Čechy a Morava přišlo odžidovštění. Mezi prvními obory byl právě obor filmový. Za několik měsíců byl všechen židovský majetek převeden do arijských rukou. Mezitím se utvořil z dosavadních šesti spolkových zájmových organisací filmových a kinematografických t. zv. Výbor plnomocníků, který začal energicky zavádět pořádek a kázeň do zdejších filmových poměrů. Na-

stupovalo a pronikalo vědomí pospolité práce, opírající se sice o nejrozmanitější odbornou činnost a zkušenosti, ale vplývající nutně v jediný proud úkonů a výkonů. K zřízení zmíněného Výboru plnomocníků došlo z iniciativy dosavadních svazů (filmové výroby, filmového obchodu, kinematografů a tvůrčích filmových pracovníků). Po provedení nejnutnějších opatření hospodářského i kulturního rázu byl Výbor plnomocníků přetvořen na spolkovou organisaci „Filmové ústředí pro Čechy a Moravu", která se stala vrcholnou organisací všech dosavadních filmových svazů, a později bylo Filmové ústředí prakticky přebudováno na jednotný svaz s přímým a povinným členstvím.

15. února 1941 nařízením říšského protektora v Čechách a na Moravě bylo zřízeno Českomoravské filmové ústředí, které nastoupilo na místo dřívějších organisací a navázalo bezprostředně na činnost Filmového ústředí pro Čechy a Moravu. Přehlížíme-li dnes jednoletou činnost Českomoravského filmového ústředí, zjistíme, že se stalo významným činitelem a bezpečnou zárukou pořádku, kulturní součinnosti a sociální spravedlnosti. Film v Protektorátu užívá plně kulturní autonomie, přizpůsobuje se přitom Říši a novému pořádku, který Německo zavádí v nové Evropě. Český film se vyvíjí volně, stále směrem vzhůru a vpřed, jak nasvědčuje filmová tvorba roku 1941. Česká filmová tvorba nejen udržela svou existenci, ale doznala značného prohloubení uměleckého a kulturního. Čechy a Morava jsou dnes ve filmovém oboru jednou z mála vzorných zemí v Evropě, a to ve všech filmových odvětvích, ať již je to výroba celovečerních či kulturních filmů, týdeníků nebo kinematografie sama, snažící se dohoniti, co dříve bylo zameškáno.

Několik číselných dat nejlépe osvětlí situaci ve filmovém oboru v Protektorátě, srovnáme-li poměry dnešní s dřívěj-

šími, při čemž průkazně vysvítá rozvoj filmu především po stránce hospodářské, zatím co kulturně mluví za sebe český film sám dosaženými výsledky a úspěchy.

V roce 1938 (v bývalém Československu) bylo na trhu 318 celovečerních hraných filmů (z toho 171 amerických, 46 německých, 41 českých atd.), v roce 1941 jen 134 filmů (z toho 74 německých, 21 českých, 17 italských, 9 švédských atd.). V roce 1938 navštívilo 1850 kin skoro se 600 tisíci sedadly 73 mil. osob, které zaplatily na vstupném 293 mil. K, roku 1941 1180 kin s 380 tis. sedadly 70 mil. osob, platících 295 milionů K.

Tato čísla potvrzují nejen zdravé soustředění, ale i úspěšný vzestup hospodářský, kráčející ruku v ruce s rozvojem kulturním.

ÚŘADY PRACUJÍ

Předseda vlády a vláda Protektorátu Čechy a Morava měli až do reorganisace ústředních úřadů, provedené vládním nařízením ze dne 15. ledna 1942, jako pomocný orgán k ruce předsednictvo ministerské rady. Tento úřad připravoval materiál pro rozhodování vlády z různých odvětví autonomní protektorátní správy, a to jak v oboru legislativním, tak i v četných oborech správních, zvláště pak ve věcech personálních. Složkou předsednictva ministerské rady byl též Tiskový odbor a odbor národohospodářský. Předsednictvo ministerské rady bylo dále úředním (výkonným) orgánem ministerského předsedy jako předsedy vlády, obstarávajíc záležitosti, vyhrazené předsedovi vlády. Mimo to byly tomuto úřadu přiděleny některé agendy speciální.

V zájmu zjednodušení a zhospodárnění správy bylo dne 15. ledna 1942 předsednictvo ministerské rady zrušeno a na ministerstvo vnitra přešly zásadní věci organisace, zákonodárství a veřejných zaměstnanců, na nově zřízený Úřad lidové osvěty přešly věci tiskové a pro kancelářsko-technické obstarávání oněch věcí, jež byly podle platných předpisů vyhrazeny předsedovi vlády nebo vládě, byl zřízen *Sekretariát předsedy vlády.*

Předsedovi vlády přísluší podle právních ustanovení jednak věci vyplývající z funkce předsedy vlády, jako šéfa protektorátní vlády, dále věci, plynoucí z jeho poměru k Nejvyššímu úřadu cenovému a Ústřednímu úřadu statistickému, jakožto

úřadů, které jsou podřízeny předsedovi vlády. Do oboru jeho působnosti náležejí rovněž správní věci vládního vojska.

Vládě je vyhrazena činnost normotvorná (legislativní) a často i činnost správní. V obou těchto úsecích dojde k další účelné reorganisaci.

BUDOVÁNÍ ADMINISTRATIVY

Ministerstvu vnitra připadl při novém uspořádání právních poměrů především značný úkol *legislativní*. Šlo tu zejména o vytvoření právního mostu mezi poměry dřívějšími a přítomností, o likvidaci některých dřívějších poměrů, o postupné přizpůsobování zdejšího právního řádu právnímu stavu v Říši, a v neposlední řadě i o úpravy, souvisící se současnými poměry válečnými.

V tomto směru byly vydány předpisy o úpravě menšího a většího protektorátního znaku a protektorátní vlajky, jakož i standarty státního presidenta a protektorátní pečeti. Administrativní cestou upraveno právo jazykové.

Veřejná správa byla zčásti reorganisována tak, aby její struktura vyhovovala novým poměrům. S likvidací býv. československé branné moci a služby zahraniční byly do oboru ministerstva vnitra převedeny některé instituce, jako na př. zeměpisný ústav, archivy atd.

V obvodech a vnitřní organisaci politických úřadů obou stolic a vládních policejních úřadů bylo nutno provésti některé změny, jako úpravu pravomoci zemského vicepresidenta a změnu jednacího řádu pro zemské a okresní úřady. Pro regulaci vnitřního přesídlení byly zřízeny přesidlovací kanceláře.

V oboru služby *vyživovací, zásobovací* a *cenové* stalo se ministerstvo vnitra nejvyšším kontrolním místem, které dozírá na přesné dodržování předpisů válečného hospodářství prostřed-

nictvím celého aparátu policie, četnictva a odborné kontroly. Politické úřady bylo nutno pro tento účel vybaviti po stránce personální i věcné. Nově bylo upraveno trestní právo správní v oboru vyživovacím, zásobovacím a cenovém.

Změně poměrů byl dán výraz i tím, že bylo upraveno poskytování čestného *žoldu,* čestné odměny a žoldu vysloužilců příslušníkům bývalé rakousko-uherské branné moci. Nově bylo upraveno nabývání protektorátní příslušnosti.

V oboru práva *rasového* byla vydána základní norma, která tvoří po německém vzoru východisko k očistě Protektorátu od nearijských živlů. K témuž cíli směřují i další úpravy zákonodárné a správní, jimiž se postupně vyřaďují Židé z veřejného i hospodářského života Protektorátu.

V oboru obecní *samosprávy* došlo ke zrušení osad a k slučování stavebně spolu souvisících obcí. Moravská Ostrava byla přeměněna na město se zvláštním statutem. Hospodářství obcí byla věnována zvýšená pozornost a nově upraveny některé obecní dávky.

Od základu upraveny věci *požární* ochrany, hasičstvo reorganisováno a určeny mu jeho úkoly. Při ministerstvu vnitra byl ustanoven hlavní požární ředitel, jehož prostřednictvím vykonává ministr dozor v oboru požární ochrany.

Na nový právní podklad postaveny poměry *v silniční dopravě,* pokud jde o jízdu motorovými vozidly a chování v silniční dopravě. Zdokonalení evidence pohybu obyvatelstva bylo provedeno v duchu obdobné evidence v Říši.

V *osobních* věcech veřejných zaměstnanců byla učiněna legislativní opatření, zejména o slibu veřejných zaměstnanců, o umisťování a jiném zaopatřování zaměstnanců vojenské správy a dělesloužících, pozměněny předpisy o úřednických kategoriích a titulech atd. Jest se zmíniti též o provádění nařízení o odčinění křivd, způsobených příslušníkům německé národnosti za bývalého režimu.

V oblasti péče o *veřejný klid, pořádek a bezpečnost* bylo nutno postarati se o to, aby byl umožněn hladký a rychlý přechod do nových poměrů. Tak dochází k užší součinnosti bezpečnostních protektorátních orgánů s orgány ostatní Říše. Bezpečnostní sbory protektorátní, podléhající ministerstvu vnitra, policie a četnictvo, doznaly řadu reforem. V oboru policejní služby kriminální byl nahrazen princip územního rozdělení agendy zásadou centralisace a s ní spojené specialisace podle určitých skupin trestních činů. Těmto zásadám bylo přizpůsobeno i školení orgánů. Obdobně jako u policie pečovalo se o školení příslušníků četnictva, zejména s ohledem na nový dopravní silniční řád. Upravena organisace a výkon služby četnických pohotovostních oddílů, četnické stanice vybavovány moderními prostředky komunikačními a četnictvu svěřena součinnost ve vyživovací, zásobovací a cenové službě.

V oboru *sociální* a *mravnostní* policie byla věnována pozornost především potírání žebroty a v duchu nového sociálního řádu zanikly t. zv. žebravé licence. Osobám žebrajícím se dostává opatření chudinského, po příp. jsou zařaděny do pracovního procesu. K ochraně mládeže bylo učiněno opatření, jímž se čelí výstřelkům při pobytu v přírodě a v Praze jest věnována péče ochraně dívčí mládeže před prostitucí. Reformována a zdokonalena služba policie požární, novým úkolům přizpůsobena výzbroj hasičská a vytvořeny předpoklady pro účinnou spolupráci s hasičstvem říšským.

V oboru *spolčovacím* došlo k podstatnému zjednodušení spolkového života slučováním spolků, hlavně v řadách odborových organisací dělnických a soukromozaměstnaneckých, a odborové hnutí veřejných zaměstnanců rozsáhle přebudováno.

Ministerstvo vnitra provedlo vytyčení, vyznačení a zaměření *hraniční čáry* mezi Protektorátem a Říší a mezi Říší a Slovenskem v úseku moravsko-slovenském.

Archiv ministerstva vnitra, k němuž náleží nyní i ruský

historický archiv, tiskový archiv, pořádací oddělení a oddělení pro opatřování rodových dokladů, vykonal hlavně v oblasti opatřování rodových dokumentů velké úkoly.

Ministerstvo vnitra vstoupilo do čtvrtého roku Protektorátu s kompetencí rozšířenou o nové úkoly sociální a zdravotnické, které vyplynuly z reorganisace veřejné správy.

K NOVÉMU PRÁVNÍMU USPOŘÁDÁNÍ

15. březen 1939 dotkl se právního řádu, platného na území Protektorátu, přímo jen potud, že pozbyla platnosti ustanovení, která odporují smyslu převzetí ochrany Německou říší. Jinak ponechal čl. 12 výnosu Vůdce a říšského kancléře ze dne 16. března 1939 právo, platné té doby v Čechách a na Moravě, v účinnosti.

Nemohlo však býti od počátku pochybno, že bude třeba právní řád, platný na území Protektorátu, přiblížiti právnímu řádu Říše. Výnos ze dne 16. března 1939 zaručil tento vývojový směr jednak přímo ustanovením článku 11, že Říše může vydávati právní předpisy s platností pro Protektorát, pokud to vyžaduje společný zájem, jednak nepřímo tím, že výkon zákonodárné moci, stejně jako výkon ostatních výsostných práv, jichž souhrn tvoří ve smyslu čl. 3 autonomii Protektorátu, omezil podmínkou, že se musí díti ve shodě s politickými, vojenskými a hospodářskými potřebami Říše. Že těchto říšských zájmů bude náležitě dbáno, je zajištěno zejména právy, vyhrazenými v čl. 5 výnosu říšskému protektorovi vůči protektorátní vládě. Z dalších říšských předpisů je pro vývoj právního řádu na území Protektorátu nejdůležitější § 1 nařízení o právu vydávati právní předpisy Protektorátu Čechy a Morava ze dne 7. června 1939, který vymezil pravotvornou moc říšského protektora.

Příslušné orgány Říše užívají svého práva jen tehdy, uznají-li toho potřebu. Tak jest umožněno autonomním orgánům Protektorátu, aby především samy pečovaly svou zákonodárnou činností o právní potřeby Protektorátu. Základem pro tuto činnost jest ústavní zmocňovací zákon ze dne 15. prosince 1938, č. 33 Sb., o jehož prodloužení se říšský protektor postaral nařízením z 12. prosince 1940.

Dnem 1. září 1939 začala válka Říši vnucená. Úkoly, před které válka Říši postavila na poli vojenského hospodářství, vyžádaly si, aby se také Protektorát podřídil zákonu válečné nutnosti a aby především opatřil vše, čím může se své strany Říši přispět v jejím zápasu.

Těžisko úpravy hospodářských a sociálních otázek leží mimo právní oblast, o kterou pečuje ministerstvo spravedlnosti. Pokud se tato úprava dotýká práva soukromého a trestního nebo soudního řízení, bylo ovšem ministerstvo povoláno k spolupráci.

Během tří let bylo usilováno o to, aby právní řád Protektorátu byl zladěn s právním řádem, platným v ostatní Říši. To ovšem neznamená, že by říšské normy byly u nás přijímány beze změny. Úprava v Protektorátu vychází zhusta z hlavních zásad téhož úseku právního života v Říši, ale v podrobnostech přihlíží náležitě k zvláštním poměrům v Protektorátu. Povaha poměrů, o jejichž úpravu jde, a pozorná úvaha, zda snad zájem na jednotnosti úpravy v Říši a Protektorátu nevyžaduje, aby zvláštní potřeby Protektorátu ustoupily do pozadí, určují pružně stupeň shodnosti nebo příbuznosti příslušné protektorátní a říšské normy. Srovnání našeho a říšského právního řádu vykazuje proto bohaté odstíny od úplné totožnosti ve věcech nutných a naléhavých až k případům, kde je protektorátní norma jen jaksi ohlasem obdobného předpisu říšského.

Na území Protektorátu působí jednak soudy německé,

jednak soudy protektorátní. V oboru civilního soudnictví rozhoduje o příslušnosti soudů pravidelně národnostní příslušnost strany neb účastníka řízení. Trestním soudům německým jsou pak podřízeny nejen státní příslušníci němečtí, nýbrž ve značném rozsahu i příslušníci Protektorátu a cizinci. Příslušnost německých soudů jest podmíněna různými momenty, povahou činu nebo vinníka, místem činu, souvislostí s věcí, která z jiného důvodu patří do příslušnosti německých soudů a pod. Německé trestní soudy soudí zásadně podle německého a jen výjimečně podle protektorátního práva. Poněvadž rozdíly při uplatnění různého trestního práva by nebyly trvale únosné, jest snahou protektorátního soudnictví přizpůsobiti se v mezích platných zákonů co nejvíce trestnímu soudnictví německému.

Pokud jde o obor civilní legislativy, budiž uvedeno nové právo směnečné a šekové a příprava osnovy práva akciového, kde všude říšský vzor byl rozhodující, dále četné legislativní zásahy do soudního řízení, jejichž účelem je poskytnouti ve sporu nebo exekuci ochranu osobám, které jsou ohroženy válečnými hospodářskými poměry. Zřízení německých řádných soudů mělo rovněž vliv na některé úpravy rozhodčího soudnictví v sociálním pojištění atd.

V oboru trestně-právním budiž vzpomenuto vládních nařízení k odvrácení požárů, zaviněných nedbalostí, o stíhání zákeřnických útoků proti hlavě autonomní správy nebo proti členům vlády Protektorátu, o trestání útěků při dopravní nehodě, o ochraně zvířat proti týrání a o trestně-právní ochraně sbírky zimních předmětů na frontu.

K významným počinům došlo v oboru organisace trestních soudů a vězeňství. Majetkové delikty byly vyloučeny z působnosti porotních soudů a později byla působnost těchto soudů zastavena. Podobně odpadla i účast laiků v t. zv. kmetských soudech při tiskových urážkách. Instituce samosoudců u kraj-

ských soudů nebyla obnovena a počet členů senátu u krajských a vrchních soudů stanoven na tři. Tím došlo k značnému zjednodušení v organisaci trestních soudů. Vládním nařízením o správě věznic a trestních ústavů byla organisace vězeňství postavena na pevný základ.

FINANČNÍ ŘÁD

Zřízení Protektorátu přineslo řadu úkolů finančnímu hospodářství ve zmenšeném prostoru a za nových státoprávních forem. Bylo ihned jasno, že se hospodářství Protektorátu nemůže nadále zdárně vyvíjet bez úzkého přimknutí k mohutnému hospodářskému celku Říše. Přizpůsobení bylo nutno provést bez rušivých zásahů tak, aby z něho vyplynul pokud možno prospěch jak pro Říši, tak pro Protektorát. Hospodářské přizpůsobení spadá z největší části do mimořádných hospodářských poměrů válečných, které si vyžadují též použití mimořádných prostředků. Proto byla finanční správa na př. v hospodářství rozpočtovém, kde zřízení Protektorátu přineslo podstatnou úsporu na výdajích, pokud jde o vojenství a zahraniční politiku a konečně o podpory nezaměstnaným, postavena před řadu nových požadavků. vyplývajících z úkolů řízeného hospodářství, příspěvku na úhradu všeobecných výdajů Říše, dobudování sociálního pojištění a na zlepšení rent, úpravy chudinské péče, opatření rázu populačního, přizpůsobení dopravní politiky poměrům v Říši, z úpravy platů a pensí a pod. Těmto úkolům mohla finanční správa dostáti dík vydatně stoupnuvším výnosům, zvláště přímých daní. Ty umožnily krýti převážnou část výdajů řádnými příjmy.

V tomto oboru bylo nutno zjistit t. zv. protektorátní blok československých dluhopisů a obstarávat prozatím jeho úrokovou službu, za druhé pak připraviti materiál pro mezistátní jed-

nání, jež měla rozhodnout o konečné úpravě tohoto dluhu. V prvém směru byly nejprve vydány vyhlášky, týkající se úrokových splatností, a později vládní nařízení o úpravě služby vnitřního státního dluhu československého. Úpravami byla služba státního dluhu značně zjednodušena.

Příprava k mezistátním jednáním a účast na nich probíhala z iniciativy Říše souběžně s těmito vnitřními úpravami. Byly uzavřeny dvě mezistátní smlouvy mezi Slovenskem a Maďarskem o státním dluhu a státním majetku bývalé ČSR (13. dubna 1940 a 21. května 1940). Po nich následovalo majetkové vypořádání mezi Říší a Protektorátem o stejném předmětu. (Úmluva ze dne 4. října 1941.) Státní dluh a majetek tvořily sice hlavní, nikoli však jediný předmět jednání.

Předpokladem zdárné spolupráce s Říší bylo odstranění závory celních hranic. Již čl. 9 výnosu Vůdce a říšského kancléře 16. března 1939 stanoví, že Protektorát náleží k celnímu území Německé říše a podléhá jeho celní svrchovanosti. Odstranění celní hranice předpokládalo přizpůsobení zdejšího systému daní spotřebních a obchodových systému říšskému. Aby k provedení tohoto významného opatření byly zjednány hospodářské a administrativní předpoklady, ponechala Říše po dobu 1½ roku, t. j. do 1. října 1940 v platnosti dřívější samostatnost celního území Protektorátu. Sloučení bylo provedeno říšským nařízením o clech, spotřebních daních a monopolech Protektorátu Čechy a Morava 16. září 1940. Zároveň byla provedena i reorganisace úřadů, obstarávajících správu těchto dávek. Spotřební daně, monopoly a cla spravují t. zv. hlavní celní úřady, jejichž obvody navazují na obvody Oberlandratů. Deset hlavních celních úřadů zřízeno v Čechách a tři hlavní celní úřady na Moravě. Současně stanovil ministr obvody celních úřadů, okresních celních komisařů a celních dozorčích služeben. Organisace provedena v podstatě podle říšského vzoru. Tabáková režie zůstala podnikem Protektorátu se soukromohospodářským charakterem. V oboru

obchodových daní bylo provedeno přizpůsobení systému říšskému. Stejně tak byla přizpůsobena i daň z obratu zavedením nižší sazby 2% proti dosavadním 3%.

Přímé daně byly v podstatě ponechány v původních formách.

MZDY A CENY

Značně nižší platy a mzdy protektorátní mohly býti bez ohrožení hospodářské struktury zvýšeny jen postupným vývojem, odpovídajícím vývoji cenové hladiny. Řešení problému personálního nebylo snadné, poněvadž ke zděděnému úkolu z umístění desítek tisíců zaměstnanců, vracejících se ze Sudet, Slovenska a Podkarpatské Rusi přibyla jako první úkol klidná likvidace bývalé vojenské správy a branné moci umístěním jejich příslušníků. Tomu účelu sloužily dalekosáhlé umisťovací akce pro tyto zaměstnance. Důležité bylo rozdělit důchody spravedlivěji ve prospěch nižších zaměstnaneckých kategorií. I tento problém byl vyřešen poskytnutím příslušných přídavků. Dále bylo upraveno výchovné, aby byla poskytnuta úleva zaměstnancům, obdařeným větším počtem dítek.

Postupně mohlo se přejíti do další vývojové etapy, t. j. přizpůsobování platů protektorátních zaměstnanců platům říšským, a to opět rychlejším tempem u zaměstnanců nižších než u zaměstnanců lépe postavených. V tomto směru byl zaveden odstupňovaný drahotní přídavek, odstraněn zvláštní pensijní příspěvek, poskytnuta jednorázová výpomoc zaměstnancům aktivním i pensistům. Poté následovalo zvýšení drahotních přídavků, které bylo konečně vybudováno v soustavu drahotních přídavků. (Jednotného 6000 K ročně bez rozdílu kategorií a všeobecného ve výši 10% služného.) V jednotném drahotním přídavku se projevuje v duchu nového řádu péče o zaměstnance s nižšími platy.

Říšský protektor svobodný pán Konstantin von Neurath ve Škodových závodech

Německá náves z Českomoravské vysočiny

České stavení na Blatech

Německé stavení na Jihlavsku

Souhrnem lze konstatovati, že finanční správa dosáhla v tříletém období mimořádně příznivých výsledků jak s hlediska pořádku a běžného stavu své administrativy, tak i s hlediska výsledků příjmových. Neobyčejně příznivý je zejména výnos přímých daní s přirážkami. Jejich výnos je v posledním roce téměř dvojnásobek výnosu z r. 1937.

V bývalém česko-slovenském státě bylo tvoření cen v podstatě přenecháno hospodářství samotnému. Po vytvoření Protektorátu Čechy a Morava začalo podle vzoru „říšského komisariátu pro tvoření cen" budování státního utváření cen a dozoru nad ním. Myšlenka veřejné cenové politiky, která bez ohledu na nabídku a poptávku upravuje ceny s všeobecně hospodářského hlediska, byla pro výrobce, podnikatele i spotřebitele úplně nová. Řízení cen bylo jedním z nejdůležitějších opatření v rámci řízeného hospodářství. Proto už v druhém měsíci Protektorátu byl vytvořen Nejvyšší cenový úřad. Nejvyšší cenový úřad stanoví ceny zboží a výkonů všeho druhu a dozírá na ně. Činí opatření k zajištění národohospodářsky odůvodněných cen a může zvláště stanoviti minimální, maximální nebo pevné ceny.

Personál tohoto úřadu se musí vyznati nejen v právních a administrativních, nýbrž i v hospodářských otázkách, které předpokládají hospodářské a technicky odborné vědomosti. Bylo nutno dbáti také o rychlou výkonnost a rozhodnost. Úřad má tři sekce živnostenského podnikání, dvě sekce zemědělského podnikání a sekci kontrolní s oddělením trestním. Úřady cenového dozoru kontrolují ceny v celé zemi a spolupracují s okresními a zemskými úřady. Přísné tresty stíhají přestupky proti cenovým předpisům.

Silný rozvoj hospodářství v důsledku včlenění Protektorátu do Říše a stupňovaná spotřeba, která vznikla vyšší kupní silou obyvatelstva, se vyjádřila oživeným vzestupem cenové hladiny. I státní cenová politika vyžadovala vyrovnání mezd

se mzdovou úrovní Říše a tím i přiblížení cen cenové hladině v Říši. Aby bylo zamezeno nezřízené stoupání cen, byl podržen cenový stav z 20. června 1939, nemohl býti však vzhledem k různým cenovým úpravám udržen všeobecně. Proto byly ceny nově upravovány a učiněny zásahy do cenové politiky v regulativním smyslu tak, aby bez velkých poruch v okamžiku zrušení celní hranice obě cenové hladiny se náležitě sblížily. To se stalo skutkem a cenové jednoty Protektorátu s Říší bylo dosaženo tak, že mohl býti zajištěn volný styk zboží a peněz. Ovšem tam, kde to stav nákladů dovoloval, byly v Protektorátu udržovány ceny nižší.

Některé obtíže způsobilo podnikatelům nutné zvýšení mezd. Přineslo s sebou nejen zvýšení nákladů, nýbrž vyžadovalo i vnitřní přestavbu podniků, které byly zvyklé budovati své výrobní metody na neobyčejně laciných pracovních silách býv. ČSR. Přebudování umožnila seriová výroba. Při tom se však ukázala nutnost, aby u zboží, jehož ceny se tvoří t. zv. autonomní kalkulací (textil, dřevo a železo), byl pohyb cen omezen tím, že nelze překročiti ceny říšské.

Nejvyšší cenový úřad má zvláště v době válečné velký úkol hospodářský a sociální a je v různých oblastech vynikajícím činitelem. Jeho zásahy do cenových otázek výroby, obchodu a spotřeby a jeho vliv na úpravu tarifů za energii, na úpravu nájemného a poplatků za dopravu tvoří hybnou sílu pokroku a zároveň vyjadřují stále užší vztah mezi hospodářstvím Protektorátu a hospodářstvím Říše, do které je Protektorát včleněn.

DOZOR NAD HOSPODAŘENÍM

Dozorčí působnost Nejvyššího účetního kontrolního úřadu zahrnuje jednak hospodaření správních úřadů Protektorátu Čechy a Morava, protektorátních podniků, fondů a zařízení

v rámci autonomie, přiznané výnosem Vůdce a říšského kancléře, jednak hospodaření institucí a subjektů, které přijímají podporu z protektorátních prostředků, jednak dohled na samosprávné finance v hospodaření zemí a okresů, jejich ústavů a zařízení. Změna v hospodářské struktuře v území s usměrněním výroby a distribuce a názorový přelom hospodářských a měnových teorií odráží se také v kontrole správy. Úřad hledí říditi svou činnost tak, aby při kontrole používal moderní techniky, která neutkví na podřadnostech, a aby se tak stal spolehlivým poradcem protektorátní správy. Zařízeními interní služby bylo usilováno o to, aby výkon kontroly následoval pokud možno záhy po hospodářské disposici správy.

V poradní účasti na přípravných legislativních pracích měl úřad vhodnou příležitost, aby své hospodářské zkušenosti a poznatky uplatnil jako nestranný orgán na správě nezúčastněný. Prvá tři léta Protektorátu přinášela zvláštní úkoly nové hospodářské orientace. Bylo to především rozdělení majetkových podstat mezi nástupními státy, jež záviselo na mezistátních dohodách Říše se sousedními státy, Slovenskem a Maďarskem a na ujednání Říše s Protektorátem. Ve vnitřní protektorátní správě vyskytla se řada likvidačních prací personální i věcné povahy. Nejvyššímu účetnímu kontrolnímu úřadu náleželo, aby jejich průběh vedl v patrnosti a u některých rozsáhlých akcí se zúčastnil soustavně likvidačních jednání.

Veřejné stavební podnikání se octlo při včlenění Protektorátu před novými úkoly, komunikační spoje a vodní síly podobně jako vodní spoje musily býti přizpůsobeny novým státním vztahům. NÚKÚ zkoumal zejména, zda přípravné práce i vlastní stavby postupují náležitým časovým sledem a v rámci povolených prostředků.

Některé zásady, o jejichž uplatnění se NÚKÚ dříve zasazoval, byly v tříletí Protektorátu v dalekosáhlé míře uskuteč-

něny, jako soustředění veřejné technické služby, normalisace ve stavebním podnikání atd.

Zapojení protektorátních drah do celkové soustavy Říše přineslo s sebou rozšíření kontroly investiční činnosti, záležející v přizpůsobení železniční sítě novým zeměpisným a hospodářským úkolům. V zemědělství zasáhlo řízení veřejné ruky pronikavě do výroby i distribuce a uvedlo v život značný počet nových subjektů s veřejnoprávními úkoly v oboru zásobovacím. Kontrola těchto útvarů dává nový ráz činnosti NÚKÚ. Provádějíc výrobní plán na zvýšení produkce živočišné i rostlinné, ministerstvo zemědělství pověřilo zemědělské rady přímo činností subvenční, aby se dosáhlo lepších výkonů a zlepšila a zabezpečila výživa obyvatelstva. Tato činnost zemědělských rad byla zejména po stránce účelnosti a hospodárnosti v použití subvenčních prostředků.

V oboru sociální správy se dostavily nejpronikavější změny likvidací dřívějšího systému podpor v nezaměstnanosti, vybudováním nové organisace práce a v nové agendě stavebního ruchu. Úřad spolupůsobil při vydávání příslušných administrativních opatření a projednal zásady správy účelového jmění, z něhož se nyní děje výplata podpor.

V resortu bývalého ministerstva průmyslu a obchodu byl především sledován vývoj nových hospodářských organisací a svazů s povinným členstvím, které vyvolala v život organická výstavba hospodářství.

V oboru samosprávných financí zemí a okresů zasáhl úřad iniciativně v zájmu změny zálohové úhrady učitelských platů a při normativním řešení úhrady věcného nákladu na újezdní hlavní školy, osobního nákladu na učitelstvo škol národních a na zjednodušení postupu při stanovení přídělu zemím.

Kontrola státního dluhu zůstala podstatným úsekem činnosti Nejvyššího účetního kontrolního úřadu, zcela odlišným od ostatní agendy. Výnosem Vůdce a říšského kancléře byl Pro-

tektorát Čechy a Morava zřízen jako autonomní součást Velkoněmecké říše, což v oboru vlastnického práva znamená, že Protektorát vlastním jménem nabývá práv a zavazuje se a že je tudíž oprávněn v mezích zákonných zmocnění uzavírati úvěrové operace. Kontrasignace předsedy NÚKÚ má nadále konstitutivní význam pro vznik protektorátního dluhu a platnost vydaných dluhopisů. Zkoumání zákonitosti emise a spoluzávěra nad připravenými dluhopisy jsou i v nových státoprávních poměrech stěžejním úkolem kontroly dovozu vedle povinnosti dozoru nad knihovním pořádkem a povinnostmi z dluhové správy ve věci úrokování a umořování a zajištění věřitelů.

JSME PRŮMYSLOVOU OBLASTÍ

NA NOVÝCH HOSPODÁŘSKÝCH ZÁKLADECH

Vládním nařízením z 15. ledna 1942 bylo zřízeno ministerstvo hospodářství a práce, které zahrnuje: kompetence bývalého ministerstva průmyslu, obchodu a živností, nejdůležitější agendu bývalého ministerstva sociální a zdravotní správy a podstatné úkoly bývalých ministerstev veřejných prací, vnitra a financí.

Hospodářský život středoevropského prostoru byl od pradávna podmíněn společnými hospodářskými a životními zájmy. Ale teprve zřízením Protektorátu Čechy a Morava nabyl tento pojem svého slibného obsahu. Hospodářství Čech a Moravy nepozbylo sice nikdy plně souvislosti se sousedními státy, zvláště s Velkoněmeckou říší, ale teprve od r. 1939 mohly se přirozené vzájemné vztahy uplatniti ve prospěch naší vlasti.

Včlenění Čech a Moravy do Velkoněmecké říše vyžadovalo především dalekosáhlých opatření, aby oba hospodářské systémy se navzájem přizpůsobily. Bylo nutno vésti zdejší hospodářství podle stejných zásad jako hospodářství německé, aby dříve oddělené národohospodářské celky mohly tak splynouti v rozhodný okamžik v jediný celek. Výkony protektorátního hospodářství a jeho pilného a zdatného dělnictva jsou nejlepším důkazem, že učiněná opatření byla správná a že protektorátní hospodářství v boji o lepší budoucnost středoevropského prostoru bezvýhradně poznalo a plnilo své povinnosti.

Základnu pro organické vybudování hospodářské samosprávy vytvořilo bývalé ministerstvo průmyslu, obchodu a živností vládním nařízením č. 169/39. Nejdříve byl vytvořen Ústřední

svaz českomoravského průmyslu jako organisace veškerého průmyslu v Protektorátu a tím uspíšeno převedení výroby do řízeného hospodářství. Analogicky byl vytvořen Ústřední svaz obchodu, když obchodní gremia a zemské svazy byly zrušeny. Dalším nařízením byla vytvořena organisace řemesel a bývalé hospodářské svazy tohoto odvětví zrušeny. Tak bylo hospodářství Protektorátu Čechy a Morava v nejdůležitějších oblastech hospodářské samosprávy přizpůsobeno platnému právnímu stavu v ostatní Říši. Také hospodářská propaganda byla sjednocena.

Vyhláškami byla uskutečněna řízená výroba v oboru železářského a kovoprůmyslu, průmyslu sklářského, chemického, kožařského, přádelnického, ve výrobě staviv a dřevařství, jakož i v průmyslu potravinářském (dokud nepřešel do oboru ministerstva zemědělství), a tak převedeny tyto výrobní oblasti do válečného hospodářství Velkoněmecké říše. Uvedené předpisy vytvořily základnu pro kontrolní činnost. Aby bylo zabráněno plýtvání surovinami, byly zorganisovány sbírky odpadků, které přinesly znamenité výsledky. Zřízení centrály pro veřejné protektorátní objednávky vystupňovalo výkonnost veřejné správy. V hornictví byly přezkoumány bezpečnostní předpisy a přizpůsobeny německým vzorům. Výnos říšského protektora z 21. června 1939 a z 28. ledna 1940 očistil hospodářský život Čech a Moravy od Židů. Celní jednota s Německou říší projevila se zvlášť blahodárně v oblasti protektorátního hospodářství. Největší prospěch měl z ní Protektorát v tom smyslu, že mohl rozšířiti životní prostor pro své hospodářství. Jeho průmyslu se otevřel obrovský německý trh a pro budoucnost má Protektorát v rámci Nové Evropy jistotu, že si dobude i trhů dalších.

Od března 1939 převzala Říše péči o mezistátní ujednání hospodářská. Říše provedla postupně řadu opatření mezinárod-

ního rázu, která umožnila protektorátnímu hospodářství hladký obchodní styk s třetími státy. Nyní mají říšské obchodní smlouvy a platební ujednání platnost i pro Protektorát a pro protektorátní dovoz a vývoz jsou směrodatné německé celní tarify. Jedinou výjimku ve prospěch protektorátního hospodářství tvoří obchodní styk se Slovenskem, kde platí až na další celní svoboda.

Po zřízení celní jednoty bylo nutno změniti i dosavadní povolovací řízení. To se stalo podle říšského vzoru. Vládním nařízením č. 150 bylo už r. 1939 u ministerstva obchodu zřízeno dozorčí místo, aby řídilo dovoz a vývoz, jakož i vnitřní hospodaření se zbožím. Toto dozorčí ústředí má stejná práva jako 29 analogických říšských ústředen.

Válečné poměry způsobují, že vnitřní hospodářství (výroba, oběh, rozdílení, ceny atd.) se kontroluje a řídí podle předpisů, přizpůsobených poměrům říšským. V kontrolním ústředí spolupracují funkcionáři jednotlivých říšských kontrolních míst. I Exportní ústav byl přizpůsoben novým poměrům. Pražský exportní ústav doplňuje činnost Říšské ústředny pro zahraniční obchod v Berlinu. Exportní ústav převzal zároveň činnost zrušených obchodních a hospodářských komor.

Zvláštní pozornost byla věnována výchově zdatného dorostu pro obchod se zahraničím. K tomu účelu byli mladí obchodníci z Protektorátu obeznámeni s poměry v ostatní Říši tím, že byli přijímáni u německých firem do prakse jako volontéři. I obchodnímu školství se dostalo zvýšené péče.

Zrušení celní hranice umožnilo nový rozvoj i v hornictví. To se týká zvláště produkce kamenouhelné a těžby nafty.

„Protektorátní báně a hutě", podnik, zabývající se zkoumáním půdy a hledáním nových rudných a uhelných ložisek, působil při vzniku nových dolů kamenouhelných, antracitových a lignitových.

Bylo provedeno i nové uspořádání úvěrového a peněžního hospodářství. Šlo o to zdůrazniti v peněžním hospodářství odpovědnost hospodářských vedoucích a posíliti státní vliv na peněžní hospodářství. Tím bylo předimensované peněžní hospodářství převedeno na zdravou základnu. R. 1940 bylo dvakrát provedeno snížení úrokové míry. Současně bylo provedeno soustředění různých kompetencí v rukou ministerstva financí a řada různých peněžních ústavů byla sloučena.

Zároveň se soustředěním kontroly byla vytvořena povinná organisace ve formě Ústředního svazu peněžnictví.

Metody platového styku bez výplaty hotových peněz, osvědčené v Říši, a cílevědomé řízení kapitálového trhu zajistilo likviditu, která umožnila uklidnění ve válečném hospodářství. Stanovením pevného vnitřního vztahu koruny k říšské marce, který se v souvislosti se zrušením celních hranic vyjádřil i v poměru k cizině, dostalo se domácímu hospodářství možnosti získati veškeré výhody říšské marky jakožto vedoucí měny evropského hospodářství. Včleněním do berlinské vyúčtovací centrály dostalo se Čechám a Moravě možnosti vyrovnat požadavky a závazky ke všem zemím, které jsou s Německem v clearingovém řízení. Soukromé pojišťovny byly rovněž dalekosáhle přizpůsobeny. Deset pojišťovacích podniků, jejichž sídlo je v ostatní Říši, bylo připuštěno k činnosti v Čechách a na Moravě. V Ústředním svazu soukromých pojišťoven dostalo se i tomuto hospodářskému odvětví povinné organisace. Aby akciovým společnostem, které mají v ostatní Říši své sídlo, byla umožněna činnost v Protektorátu Čechy a Morava, byly vydány zvláštní předpisy o provozu a sazbách.

Aby byly zachovávány předpisy o řízeném hospodářství v době válečné, bylo u ministerstva hospodářství a práce zřízeno zvláštní kontrolní a trestní oddělení. Disciplina obyvatelstva způsobila, že počet trestních řízení je v stálém odlivu.

Včleněním Čech a Moravy do velkoněmeckého hospodářského prostoru dostala se i sociální politika na nové cesty. I zde bylo třeba řízení pracovních sil a jejich příjmů přizpůsobiti všeobecným říšským zásadám.

Sociálněpolitický stav byl 15. března 1939 velmi neutěšený. Bylo tu skoro 100.000 nezaměstnaných. K tomu přistupovala skoro stejně rozsáhlá nezaměstnanost neviditelná. Mzdy byly hluboko pod existenčním minimem a nároky na sociální pojištění namnoze neodpovídaly moderním názorům.

Nejdůležitějším úkolem bylo v prvé řadě odstranění nezaměstnanosti. Nejdříve byly v červenci 1939 zřízeny úřady práce, jejichž oblast působnosti se kryje s okresy Oberlandratů. Tyto úřady kontrolují a řídí pracovní síly. Nad to jim byla svěřena úprava mezd. Úřadům se zdařilo odstraniti zástupy nezaměstnaných a současně vřaditi pracovní reservy Čech a Moravy do pracovního procesu německého a poskytnouti jim značný výdělek. Už koncem r. 1939 hlásily pracovní úřady zprostředkování práce pro 100.000 dělníků. Česká národní banka vypočítala počátkem října 1940 obnos poukázaných mezd českých dělníků z ostatní Říše částkou 140,000.000 korun. Dnes je v Německu skoro 200.000 dobrovolných českých pracovních sil.

Po odstranění nezaměstnanosti bylo třeba každé pracovní síle přiděliti místo, odpovídající jejím schopnostem. Proto byla zavedena pracovní knížka. Pracovní kartotéka zahrnuje dva a půl milionu zaměstnavatelů a zaměstnanců obého pohlaví. Zároveň bylo pečováno o příslušné školení mládeže podle předem stanoveného plánu, aby jim byla umožněna vhodná volba povolání a dokonalé využití sil.

Vládním nařízením z 18. prosince 1940 byla dána možnost zaměstnati svobodné a jim na roveň postavené osoby v ostat-

ním říšském území cestou pracovní povinnosti, aby tak Protektorát Čechy a Morava přispěl ke konečnému vítězství Velkého Německa.

Zákonitě byla zavedena pomoc v nezaměstnanosti. Tato pomoc přichází k dobru každému zaměstnanci, který je schopen práce, ochoten k práci a při tom nedobrovolně nezaměstnán. Nezaměstnaným se poskytuje dále pomoc v případě nemoci.

Válkou podmíněné změny surovinné a produkční základny daly možnost zavedení pomoci pro sezonní pracovníky. Pracovní úřady pečují však také o zvýšení výkonnosti dělníků, starají se o úhradu cestovních a přesídlovacích výloh, příp. změny pracovního místa a pod. Při vedení dvojí domácnosti poskytují pomoc rodinným příslušníkům. Jakožto sociální pomoc lze označiti i zřízení učednických domovů a dílen. Financování těchto akcí je umožněno zvláštním kapitálem, který je vytvářen z příspěvků zaměstnavatelů a zaměstnanců. Již odstranění nezaměstnanosti přineslo podstatné zvýšení příjmů pracujících lidí. Protektorátní správa zasáhla však i do utváření platů a mezd, aby odstranila sociální nespravedlnost. Vládním nařízením z 28. dubna 1939 byla stanovena kompetence bývalého ministerstva pro sociální a zdravotní správu při schvalování všech kolektivních smluv a rámcových úprav mzdové politiky. Zásadní úprava nastala v prosinci 1939 vl. nař. o řízené mzdové politice. Ministerstvo převzalo utváření příjmů dělníků a zaměstnanců a zájmový boj stran přestal. Od té doby platí v Protektorátu Čechy a Morava úřední mzdové směrnice. Mzdy se všeobecně zvýšily a konečné úpravy byly zahájeny po zrušení celní hranice. Zatím bylo vydáno 130 mzdových vyhlášek. Životní úroveň dělníka je plně na výši. V zemědělství došlo k podstatnému zlepšení sociálního stavu pracovníků.

I v oblasti práva na dovolenou došlo k značným úpravám ve prospěch sociálně slabých.

V oboru sociálního pojištění došlo za 3 roky Protektorátu k významnému zlepšení. Pojištění zaměstnanců bylo zvýšeno současně se všeobecným zvýšením příjmů. Zároveň byly vybudovány zásady starobního a invalidního pojištění, a to významnou měrou. Podobné úpravy byly provedeny i v oboru pojištění horníků. Vláda provedla sanaci pensijního pojištění soukromých zaměstnanců ve vyšších službách a upravila nemocenské pojištění zaměstnanců. Všechny tyto věci znamenají veliký pokrok v sociální péči o všechny pracující v Protektorátu Čechy a Morava.

Zvláštní péče byla věnována válečným poškozencům a osobám, které na základě státoprávních změn přišly o své bývalé povolání.

Válka jistě klade všemu obyvatelstvu omezení, která brzdí provádění mnohého sociálněpolitického opatření. Přesto se pečuje o to, aby se sociálněpolitický vývoj nezastavil a aby Protektorát Čechy a Morava měl v rámci dnešních možností účast na výhodách, které vzniknou vybudováním sociálně dokonalé Nové Evropy.

Zdatnost a disciplina podnikatelů, píle a výkonnost dělníků umožňují říditi hospodářskou a sociální politiku tak, aby se bez překážek provedlo včlenění do velkoněmeckého hospodářského prostoru a aby sociálněpolitický vývoj postupoval až k vyvrcholení, t. j. k vybudování Nové Evropy za vedení vítězné Velkoněmecké říše podle zásad hospodářské a sociální spravedlnosti.

Věci sociální péče a veřejného zdravotnictví přešly novou organisací v lednu 1942 do oboru ministerstva vnitra.

V prvním tříletí Protektorátu Čechy a Morava bylo příkazem nového státoprávního postavení přizpůsobiti zákonodárství i organisaci zdravotní služby obdobným poměrům v Říši. Konkretně se to vyjádřilo v prvé řadě v boji proti přenosným nemocem, kde dřívější předpisy o očkování byly nahrazeny no-

vými, shodnými s předpisy říšskými. Podobně byl i zákon o zamezení a potlačení nakažlivých nemocí nahrazen předpisy říšskými, přizpůsobenými zdejším poměrům, a provedena revise a doplnění desinfekčních zařízení. Byla nově uspořádána záchranná služba i samaritství, prohloubena péče o dopravu raněných a nemocných do léčebných ústavů, usměrněno poskytování krve k transfusím, zdokonalena výchova ošetřovatelů a porodních asistentek.

Péče o výživu obyvatelstva platila v prvé řadě dětem, nemocným, rodičkám a těhotným, v oboru lékárnictví pečováno o nerušený provoz lékáren a vydány příslušné směrnice o vydávání léků a léčiv, o sběru léčivých rostlin a omamných prostředcích.

Lázeňství postaveno na právní základ nařízením o ochraně přírodních léčivých zdrojů a podporován vědecký výzkum balneologický.

V oboru sociální a zdravotní péče o mládež a ochrany rodiny věnována péče zdravotnímu vyšetřování školních dětí, ozdravovnám, léčebným a stravovacím akcím, poradnám pro matky a děti, podpoře početných rodin, učňovským domovům, útulkům a noclehárnám.

V oboru sociální a zdravotní péče, potlačování lidových a sociálních chorob, jako tuberkulosy, zhoubných nádorů a j., byla namnoze převýšena úroveň let minulých a s hlediska sociálními věnována pozornost chorobám z povolání.

V oboru stavební péče bytové byl v posledních třech letech brán zvláštní zřetel na zmírnění bytové nouze a postupné zvyšování bytové úrovně sociálně slabšího obyvatelstva podle říšského vzoru. Tato snaha se projevila zvlášť ve stavebních akcích obcí pro ubytování nemajetných rodin. Rovněž bylo pečováno o opatření zdravých bytů pro zemědělské dělníky.

Pro budoucnost se připravuje návrh na úpravu a organisaci stavební a bytové péče po skončení války podle vzoru říšského.

Říšskému právu byla již dnes přizpůsobena ochrana nájemníků proti výpovědi.

V oboru stavebního práva se pracuje k usměrnění stavebního vývoje obcí, aby se dál účelně a hospodárně a aby při tom bylo přihlíženo i k rázu krajiny a k památkám. Plánovací komise pro hl. m. Prahu a okolí byla nyní podřízena rovněž ministerstvu vnitra.

DOPLŇUJEME ŘÍŠSKÉ SPOJE

15. březen 1939 zastihl ministerstvo dopravy — vytvořené v listopadu 1938 z bývalého ministerstva železnic a bývalého ministerstva pošt a telegrafů — ve stavu reorganisace. Obě správy, jakož i přičleněná Poštovní spořitelna zůstaly ve svých resortních působnostech samostatné až do ledna r. 1942, kdy vzniklo ministerstvo dopravy a techniky, do jehož oboru byla začleněna největší část působnosti zrušeného ministerstva veřejných prací, dále věci vodní plavby a věci všeobecné dopravy z působnosti bývalého ministerstva obchodu a zemědělské vodní stavby z působnosti bývalého ministerstva zemědělství. Tím bylo uskutečněno soustředění veškeré dopravy a věcí technických za účelem jednotného řízení podle říšského vzoru.

Nynější složky ministerstva dopravy a techniky, správa železniční, poštovní a veřejná správa technická vyplnily minulé tříletí prací na včlenění do správní soustavy říšské. Šlo o to, položiti normativními úpravami a positivním plánováním základ k příštímu mírovému dopravnímu a technickému uspořádání protektorátního prostoru jako součásti Velkoněmecké říše.

Železnictví Čech a Moravy jako hlavní nositel přepravy hospodářsky vyspělého a významného prostoru přestalo býti po 15. březnu 1939 oddělujícím klínem mezi Čechami a Mora-

vou a Německou říší a stalo se spojujícím článkem. Východozápadní orientace, určená i územní konfigurací bývalého státního útvaru, otočila se o 90 stupňů. Spojení Berlin—Wien a průmyslových i uhelných revírů hornoslezských s dunajskými přístavišti stalo se tepnou nové soustavy, odpovídající svým zaměřením starým obchodním cestám, jaké stanovil zákon přirozeného vývoje hospodářských styků mezi mořem Severním a Jaderským a mezi oblastmi průmyslovými a zemědělskými.

Výnos Vůdcův ze dne 16. března 1939 uskutečnil v oblasti železniční správy bezprostřední dozor Říše a těsnou spolupráci německých říšských drah s protektorátní železniční správou. Zavedením německého přepravního řádu pro veškerou vzájemnou železniční přepravu mezi Protektorátem a ostatní Říší byl položen jeden z úhelných kamenů *unifikace železničního přepravního práva.* Následovalo vydání nového přepravního řádu pro přepravu místní, odpovídajícího německému řádu a přizpůsobeného některým zvláštnostem protektorátních drah. Zrušení celní hranice mezi Protektorátem a ostatním územím Říše uvolnilo dnem 1. října 1940 poslední dopravní přehrady, takže mohlo býti vbrzku poté zavedeno i společenství vozové, znásobující možnosti vzájemného využití nákladních vozů obou celků. Z nového stavu vyplynula nutnost *zdokonalení vlastní provozní organisace,* aby dráhy výkonností i zabezpečením provozu stačily uspokojiti stoupající nároky průmyslu, hospodářství a obchodu. Úmluva o t. zv. korridorových nákladních i osobních vlacích německé říšské dráhy na tratích Moravská Ostrava—Lundenburg a Lichtenau—Lundenburg, dopravovaných jejími vlastními stroji i ostatními náležitostmi a personálem, zkrátila podstatně spojení severních a jihovýchodních území Říše. 1. lednem 1941 byly na našich tratích zavedeny německé nákladní sazby, od 1. dubna i sazby pro přepravu osob. Doprava — zejména nákladní — byla přizpůsobena organisaci německých říšských drah a proto byly zřízeny *vlakové*

správy. I zásady tarifní politiky byly přizpůsobeny zásadám německým a Říše převzala zastupování protektorátních železničních zájmů na mezinárodních jednáních.

Usměrněna byla činnost *investiční a obnovovací*, urychleno zesílení železničního svršku a ocelových mostních konstrukcí a na celé řadě tratí bylo možno zvýšiti nejvyšší dovolené rychlosti jízdy při parním provozu, největší dovolené tlaky kol atd. Řízené hospodářství Říše, umožňující plynulé dodávání potřebných hmotin, umožnilo vybudování tratí pro zvýšený provoz. Některé stavby, především nových pořádacích nádraží, předstihují, co bylo dosud u nás v tomto oboru vykonáno.

Technická vyspělost služby *vozební a dílenské* umožnila především hospodárné a účelné převedení části nákladní i rychlíkové dopravy mezi jednotlivými územími ostatní Říše po tratích našich, i převzetí vedení značného počtu vlaků za výměnné stanice do sousedních okrsků německé říšské dráhy.

Spolupráce s německou říšskou dráhou projevila se také organisačním přizpůsobením i přímým přejímáním jejích zkušeností administrativních a technických. Tak byla přizpůsobena i *silniční automobilová doprava*.

Zlepšeny byly platové poměry zaměstnanců, jejich počet i přijímání usměrněny v rámci skutečné potřeby, zvýšena úroveň léčebné péče a rozvinuta ve snaze o řádné ubytování zaměstnanců stavební železniční akce.

Pro více než 70.000 zaměstnanců byly zřízeny učebné kursy německého jazyka.

I v hospodářství železničního podniku se projevilo budování nového protektorátního útvaru. Byly projednány a zaplaceny dodávky a pohledávky z území bývalého státu, upraveny zásady pro vyúčtování vzájemných výkonů s německou říšskou drahou, upraven platební styk a sledováno pozvolné vyrovná-

vání cenové hladiny. Byla sjednocena služba nákupní a zásobovací, která nakoupila a převzala dostatečné množství nutného materiálu. Konečně byla vytvořena nová organisace služby ředitelství drah, odpovídající snahám o zvýšení iniciativy i odpovědnosti schopných jedinců. Další organisační přestavba se připravuje.

Včlenění Protektorátu do Říše se projevilo v oboru poštovním především poplatkovými úpravami, které vyvrcholily tím, že z Říše a Protektorátu bylo vytvořeno území s jednotnými nízkými poštovními poplatky a se stejnými zasílacími podmínkami. Stejné poplatky jako ve styku s Říší byly zaváděny i v obnovovaném styku s územími nově k Říši připojenými, resp. obsazenými. Nově byly sníženy nejdůležitější poplatky za listovní zásilky ve styku s Italií a s Nizozemskem. Tak přispívá i protektorátní pošta k novému evropskému uspořádání.

Poplatkové úpravy byly provázeny emisemi nových poštovních známek, jichž bylo vydáno celkem 97 různých druhů.

Předpisům říšské pošty byly přizpůsobeny novinová služba s Říší, výměna pošty protektorátní s orgány říšské pošty, služba přijímací a služba příkazní a zaveden směnečný protest poštou.

V oboru *telegrafie a telefonu* byla rozšířena a zlepšena dotud nedostatečná síť telekomunikační, aby se vyrovnala síti říšské. Několik dílčích poplatkových úprav přiblížilo poštovní správu v tomto směru soustavě poplatků říšské pošty a nové předpisy přispějí zejména při zřizování telefonních stanic k dalšímu vzrůstu telefonních účastníků. Zavedeny říšské meziměstské poplatky, které zlevňují telefonní styk Protektorátu s Říší o 30%. Zlevněny poplatky za telegramy, dále poplatky dálnopisné a fototelegrafní.

Protektorátní telefonní síť se buduje na principu skupinových sítí, které přispějí i k automatisaci meziměstského telefonu. Skupinovými sítěmi se řeší otázka telefonisace venkova.

Nově bylo připojeno na telefonní síť 650 obcí. Připojeno dále 80 poštovních úřadů, které byly dosud bez telefonu a jen v roce 1941 zřízeno 93 nových vzdušných meziměstských vedení, nečítaje vedení kabelová.

Roste i stavební činnost v oboru telefonních ústředen a místních sítí. V Praze byly hlavní automatické ústředny rozšířeny o 11.000 přípojek a vedlejší ústředny o 1000 přípojek. I na venkově došlo k podstatnému rozšíření telefonického styku.

Potěšitelně se vyvíjí též provoz dálnopisný. Pro Prahu byla objednána nová ústředna, po jejímž dodání bude dnešní pražská ústředna přemístěna do Brna. Objednány dále menší automatické dálnopisné ústředny pro Mor. Ostravu a Hradec Králové.

V oboru *radiotechnickém* byl dán do provozu nový krátkovlnný vysilač radiotelegrafní a rozhlasový v Dobrochově.

V oboru *pozemních staveb* byly dokončeny stavby 4 poštovních úřadů, 3 poštovních úřadů nádražních a stavba zesilovací stanice dálkových kabelů a podniknuty četné nástavby a opravy.

V oboru personálním byl zřetel pošty obrácen k regulaci pohybu a k distribuci personálu, k výcviku personálu v jazyce německém a k úpravě sociálních poměrů zaměstnanectva.

Oživení hospodářství projevilo se i u Poštovní spořitelny. Příznivé vývojové podmínky byly vytvořeny hlavně přizpůsobením *šekové* služby Protektorátu šekové službě Říše. Hospodářský prostor velkoněmecký se spojil s hospodářským prostorem Protektorátu v jednotné šekové území. Obrat vzájemného styku se zvýšil z 1.700,000.000 K v r. 1940 na 10 miliard K v r. 1941. Nová platební struktura je důležitým činitelem peněžního trhu a má i svůj význam měnově technický. Vyšší obrat se vyjádřil i v pohledávkách šekových účtů, které v roce 1941 vzrostly o 630,000.000 K na 2.628,000.000 K.

Množství čísel o stavu zaměstnanosti, využití výrobní kapacity podniků, odbytové a obchodní výsledky skutečně potvrzují, že zřízení Protektorátu Čechy a Morava a jeho včlenění do Říše jest skutečným protektorátem, totiž *ochranou*, jak velmi výstižně vyjádřil dr. Landfried, státní sekretář říšského ministerstva hospodářství (v článku „Das Protektorat in der europäischen Strukturumgestaltung", uveřejněném ve „Wirtschaft" 6. července 1940 č. 27).

V březnu 1939 našla Říše na území Protektorátu velmi členité a produktivní zemědělství a průmysl se schopnými pracovníky a s dlouhou technickou tradicí.

Včlenění do Velkoněmecké říše přineslo s počátku obavy, že malý a slabší průmysl Protektorátu bude větším a silnějším průmyslem Říše přitlačen ke zdi. Tyto závěry se však ukázaly klamnými.

Dřívější hospodářská politika chránila vysokými celními hranicemi mnoho podniků a průmyslových odvětví, které neměly své oprávnění a přes devalvaci měny a nízké mzdy v poměru k Říši nemohly na zahraničním trhu docíliti konkurenčních cen. Export byl často udržován uměle na úkor cen zemědělských produktů. Tím se ztratilo tempo v soutěži s pokročilejší cizinou a hlavně s Říší. Zakládaly se i podniky zbytečné, což vedlo k roztříštěné a nehospodárné výrobě.

Při malém trhu nebylo možno hospodárně vyrábět a specialisovat se jen na některé dokonalé výrobky. Pracovní síla byla mnohem lacinější a velká nezaměstnanost vedla k tomu, že se racionalisaci nevěnovala náležitá pozornost.

Na příští zvýšení mzdových nákladů nikdo nemyslil. Učiniti lidskou sílu výkonnější jest vlastní smysl racionalisace, neboť pak se zvýší kupní síla mzdy a zvýší se tím národní blahobyt.

Obtíže při provádění racionalisace byly velmi četné. Volání po nových strojích nebylo možno uspokojiti, protože dodací lhůty byly i několikaleté. Zvláštními opatřeními (zvláštní kontingenty) byly i zde potíže odstraněny. S hlediska podnikové rentability a zajištění hospodářských předpokladů příznivějšího vývoje nevyvolala stoupající cenová tendence zvláštních potíží. Horší to bylo u těch odvětví, které vyráběly dráže než jejich konkurence v Říši. To byly zejména papír, sklo, chemie a kovoprůmysl. Ty se musily snažit, aby racionální organisací výroby a správy zmenšily svoje výrobní náklady. Nutnost vyrovnati se pokročilým říšským firmám je pro naše podniky zdravá. Ještě více zbývá však učiniti, aby protektorátní průmysl se mohl plně podíleti na možnostech, které jim skýtá příslušnost k velikému německému hospodářskému společenství.

Obrovská a cenná práce, kterou vykonal Deutscher Normenausschuss na poli zhospodárnění výroby vydáním více než 6500 norem, byla nyní za prostřednictví Českomoravské normalisační společnosti učiněna přístupnou i našemu průmyslu. Typisací a omezením počtu druhů výrobků, které podporovalo zejména oddělení pro průmyslovou techniku při Ústředním svazu průmyslu, roztříštěný výrobní program a tím i nehospodárná výroba byly omezeny. Byla započata též racionalisace správy podniků a zavedení účtování podle jednotlivých osnov se blíží uskutečnění. Pokud se týče lidského činitele, věnuje mu náš průmysl po vzoru Říše zvýšenou pozornost a snaží se hlavně správným výběrem na vhodné místo a vyškolením využíti dokonale jeho schopností.

Při zřízení Protektorátu Čechy a Morava byly podle článku dr. H. Wirtha: Bewegung der Preise und Löhne seit 1939 (Wirtschaft, 8. III. 1941) ceny o 30% pod říšskou úrovní. Pozvolna byly ceny upravovány, až výdaje 5členné rodiny stouply na 195 RM, kdežto v Berlinu byly 196 RM. Mzdová hladina byla u deseti pracovních skupin o 60% pod říšskou ce-

novou hladinou a tedy o 30% pod říšskou hladinou mzdovou. Mzdová úroveň byla zvýšena o 40—45% nad původní výši, takže kupní síla mzdy se zvýšila o 10—15% proti nové cenové hladině. Toto zvýšení nepřišlo však celé k dobru zaměstnancům, jelikož se zvýšily současně daně, takže možno počítati se skutečným průměrným zvýšením asi 10%. V jednotlivých výrobních oborech byl vývoj kupní síly mezd různý, jak plyne z následující tabulky:

Kovoprůmysl: 10—20%.
Stavebnictví: 7—30%.
Průmysl zpracovávající dřevo: 10—20—70%.
Malíři: 4—20%.
Natěrači: 10—20%.
Cihelny: 10—60%.
Přádelny vlny: 8—15%.
Kůže: 10—20%.
Oděvy: 2—10%.
Kámen: 2—10%.
Pivo: 3—15%.

Když cenová a mzdová hladina se přizpůsobovala říšské, musely se tyto podniky přizpůsobovat též, což nebylo lehké. I po zrušení celních hranic bylo třeba je chránit různými kartelovými a oblastními dohodami. Ulehčení přineslo válečné hospodářství, které omezilo spotřební zboží na nutnou výši, zajistilo trh a odstranilo konkurenci. Na druhé straně zůstal otevřen rozsáhlý trh Říše, který vyvážil, ne-li předčil přechodné nevýhody.

Zřízením Protektorátu získaly Sudety zpět svého zákazníka, český průmysl svoji surovinovou základnu (hnědé uhlí a elektřina).

Tak se Protektorát začlenil do velkého hospodářského prostoru, který je uzavřen jedinými říšskými hranicemi a řízen jed-

notnou vůlí. Jest to největší vnitřní trh Evropy nejen podle rozlohy, ale také co do intensity hospodářského života.

Též obavy ze snížení nebo poškození vývozu se ukázaly lichými, jelikož Říše měla a má zájem na vývozu a může jako velký obchodní partner na zahraničních trzích lépe prosazovati svou vůli než malá země.

NOVÉ OBZORY VÝROBY

Obchodní partner s 90 miliony lidí a s průmyslem běžícím na plné obrátky jest pro světové obchodní vztahy rozhodujícím činitelem. Země dodávající suroviny musí s takovým velkým spotřebitelem počítati, jestliže chtějí svoje výrobky prodati. Vývoz bývalého Česko-Slovenska do jihovýchodních států měl klesající tendenci, neboť jeho vyspělé zemědělství nedovolovalo odebírati takové množství zemědělských produktů těchto zemí, jaké byly schopny vyvézt. Novým uspořádáním dostaly tyto vztahy příznivější vzhled.

Protektorátní průmysl musel býti ve vývozu všemi prostředky podporován. Po zapojení přírůstek protektorátní výroby uvolnil též říšskoněmecký průmysl pro vývoz.

Čechy a Morava byly v bývalém Rakousko-Uhersku průmyslovou oblastí, kde na $^1/_5$ prostoru s $^1/_4$ obyvatelstva byly $^3/_4$ průmyslu. V kovodělném průmyslu bylo zaměstnáno 20% všeho průmyslového dělnictva, ve stavebnictví, oděvnictví a obuvnictví po 15%, v textilu a potravinářství po 10% a v průmyslu obrábějícím dřevo 10%.

Zejména železárny a kovoprůmysl měly zvláštní postavení, takže tento průmysl se svou výkonností, rozsáhlostí a mnohostranností měl značný vliv na posílení říšskoněmeckého branného potenciálu.

Důkazem, že protektorátní výroba železa neustrnula, nebo

dokonce se nezmenšila, je, že na př. Pražská železářská společnost rozmnožila počet vysokých pecí, které z vlastních dolů zásobuje rudami, až na 95% celkové výroby.

Ve strojním a elektrotechnickém průmyslu bylo zaměstnáno 94.202 osob čili 14,5% všech zaměstnaných v průmyslu a dolech. V Říši je tento poměr ještě vyšší — 22,8%. Zapojením Protektorátu do Říše získalo celé hospodářství 5,4% odborných sil. Zvláště některé obory mají velmi dobrou pověst, jako na př. lokomotivky a vagonky, stroje obrábějící dřevo, stroje zemědělské a potravinářské a hlavně zbraně a střelivo. Na prvním místě tu stojí Škodovy závody, pak Zbrojovka Brno, Avia, Česká Zbrojovka. Dovoz strojů činil v r. 1938 472,000.000 a vývoz 368,000.000 K, tedy bylo naň třeba za 100,000.000 devis, jichž potřeba nyní odpadla, protože většina strojů byla dovážena z Německa. Výrobní kapacita železářského a strojního průmyslu byla málo využita, ačkoliv tu byl jak přebytek odborných dělníků, kteří po zapojení mohli býti všichni plně zaměstnáni, tak i celé výrobní zařízení.

Z přehledu bilancí deseti velkých strojních podniků plyne, že i když v letech krise byly stabilisační reservy vyčerpány, přece zbyly stabilisační fondy, které vzhledem k příznivému využití kapacity a k výnosům mohly býti přeměněny v akciový kapitál.

Obdobné jsou poměry i v odvětvích ostatních. V těžbě uhlí jsou poměry lepší než byly r. 1939, též výroba koksu je vyšší. Přesto, že i v tomto oboru byla učiněna řada racionalisačních opatření a zavedeny mnohé výkonnější stroje, byl počet osazenstva ještě zvýšen.

Zaměstnanost textilu, až na některé výjimky, je stálá, jeho likvidita vysoká a reservy pro příští výdaje značné. Výnosy jsou lepší a čísla příznivější, jelikož byly zřízeny zdravé cenové a odbytové podmínky. Textilní výroba může tak pevně kalkulovat. Z přehledu bilancí u firem s obratem vyšším 10 milionů jest zřejmé, že některé podniky provádějí rozsáhlé investice pro

modernisování podniku, aby strojní zařízení po návratu mírového hospodářství odpovídalo době.

V oboru kožedělného průmyslu jsou podmínky a výroba nezměněny, stejně tak v chemii, kde byla sice značná poptávka, ale nemohla býti plně uspokojena. Výroba dusíkatých hnojiv se zvýšila o 25%.

Ve sklářství byl obchod pro tuzemsko dobrý, zvláště silná byla poptávka po obalovém skle Říše.

Zajímavý jest vývoj hračkářského průmyslu, u něhož by se dalo očekávat, že ve válečných letech bude značně omezen. Je tomu však právě naopak. Hračky se staly důležitým obchodním artiklem.

V pivovarnictví, které se po staletí počítá k důležitým a výnosným průmyslovým odvětvím a v němž pracuje 218 pivovarů, byla produkce plánována a zjednodušena se zřetelem na stávající poměry na trhu surovin.

Přestávky, která nyní nastala ve výrobě cihel, musí býti využito k obnovení zařízení pro novou konjunkturu. Vývoz pro velké dopravní náklady není možný, ale stavbou odersko-dunajského kanálu naskytne se tu možnost vyvážeti do jihovýchodních států hodnotné cihlářské zboží, a to zvláště pro podniky ležící v blízkosti kanálu. Jeví se zde také nová potřeba pro dlažbu rolovacích drah na letištích a pro kanalisační účely.

Po odstranění celních hranic nastala pro cukerní průmysl nová epocha. Čechy a Morava patří k nejstarším a nejvýkonnějším cukerním oblastem. Po zapojení vyskytly se ovšem značné organisační potíže, které zřízením Svazu a přizpůsobením říšským poměrům byly odstraněny. I za války se udržel vývoz do Italie, Švýcar, Finska a Norska. Po válce bude mít cukerní průmysl značné vývozní možnosti ve velkém říšském a evropském hospodářském prostoru.

Zvýšenou hospodářskou a obchodní činnost bylo možno viděti na pražských vzorkových veletrzích, jejichž propagační hodnota

se na podzim r. 1940 odhadovala na ½ miliardy korun a hodnota jarního veletrhu r. 1941 dokonce již na 1 miliardu K.

V celku možno říci, že zřízením Protektorátu a jeho začleněním do Velkoněmecké říše získal jeho průmysl jednak velký hospodářský prostor a tím větší možnost specialisace, zhospodárnění výroby a dlouhodobého plánování, jednak větší váhu na zahraničních trzích. Pro lidi, činné v průmyslu, má takový velký hospodářský prostor se svými možnostmi zvláštní význam, protože podporuje větší odvahu k podnikavosti. Zbavíme se tak „rakouské mentality", jak ji výstižně nazval časopis „Wirtschaft" (z 9. XI. 1940) v článku: „Nachzuholende Rationalisierung". Tato mentalita, vyznačující se malou odvahou, malou rychlostí dopravních prostředků, malým stykem s cizími lidmi a jejich podněcujícím vlivem, malými vzdálenostmi a továrnami, bude příkladem a možnostmi Říše překonána a tím budou dány předpoklady, aby i naši pracovníci mohli platně přispěti k výstavbě Nové Evropy.

STAVBY A PLÁNY

Po utvoření Protektorátu Čechy a Morava byla veřejná technická služba, obstarávaná původně ministerstvem veřejných prací a počínaje 16. lednem 1942 veřejnou technickou správou ministerstva dopravy a techniky, postavena před úkol přizpůsobit svou činnost i *pracovní plány* novým poměrům.

Od r. 1939 jsou pracovní plány projektovány jako součást programu Velkoněmeckého prostoru. Tato změna nazírání vynutila si bohatou činnost legislativní i právně-administrativní. Vydáno vládní nařízení o prostorovém plánování, jiným nařízením zajištěn řádný a účelný stavební vývoj obcí, zejména též hl. m. Prahy, pro které byla zřízena zvláštní plánovací komise. Vládním nařízením o nerostném průzkumu půdy dán

základ k zjišťování užitkových nerostů a prozkoumání nerostného bohatství Protektorátu.

Nově přepracovaný *vodohospodářský plán* zajišťuje vodu zemědělství, průmyslu, plavbě, centrálám energie a obyvatelstvu na příštích 30 let. 280 přehrad v povodí Vltavy a 70 přehrad v povodí Moravy a Odry má sloužiti k tomuto účelu.

Vodní cesty se staly součástí mezinárodních plavebních cest, spojujících různá povodí a tři moře. V spolupráci s říšskými místy byl vypracován generální projekt odersko-dunajského průplavu, zkoumáno spojení tohoto kanálu s Labem v úseku Pardubice—Přerov a studována možnost průplavního spojení Vltavy s Dunajem. I zemědělským vodním stavbám byla věnována zvýšená pozornost.

V oboru *elektrárenství* byly přetvořeny Ústřední elektrárny ve vedoucí elektrárenskou společnost a úzkou spoluprací s elektrárnami říšskými vznikly předpoklady soustavného využití energetických zdrojů. Slouží k tomu celoprotektorátní rozvodná síť o velmi vysokém napětí, spojující přesně významnější výrobny elektřiny s hlavními středisky konsumu.

Nové prostorové poměry vyvolaly i nutnost účelného zapojení *silniční sítě* do sítě říšské. Provedeny silniční a mostní stavby.

Rovněž budování *dálnice* přizpůsobuje naši silniční síť poměrům říšským. Na dálnici Praha—Brno bylo již investováno více než 220 mil. K. V pražském okruhu, na který kromě rozestavené dálnice Praha—Brno budou tangenciálně připojeny dálniční trati, vedoucí z Prahy na západ, sever, jih a severovýchod, připravují se trati Praha—Plzeň, Praha—České Budějovice a Praha—Lovosice.

Provedena *stavba* řady *mostů*, z nichž některé jsou ve své kategorii co do velikosti z největších na světě.

Do správy Protektorátu převzaty jakožto protektorátní silnice druhé třídy okresní silnice v délce 16.000 km. Na silnicích

zařízeno nové značkování podle říšského vzoru. Do veřejnětechnické správy ministerstva dopravy a techniky přešlo i řízení *motorismu.*

Technická služba spolupůsobila při řízení *stavebního hospodářství,* vyžadujícího ekonomisaci stavebních hmot, pracovních sil a dopravních prostředků.

V oboru *stavební činnosti* všech složek veřejné technické služby byla kromě staveb už zmíněných provedena řada významných novostaveb škol a žákovských podniků, nemocnic a v neposlední řadě i letišť, jejichž přestavba a výstavba se připravuje pro dobu poválečnou, aby vzhledem k příznivé poloze byl Protektorát i po stránce letecky-dopravní vhodně zapojen do světové sítě.

BOJ O VÝŽIVU

VĚDA POMOCNICÍ

Území Protektorátu Čechy a Morava jako význačný zemědělský prostor vyrůstá v období 1939—42 v důležité středisko zemědělské výroby. Moderní řízené hospodářství proniklo v této době až do podstaty celého zemědělství. Bylo nutno vyhlásiti mnoho nových nařízení a vybudovati rozsáhlý správní a kontrolní aparát.

V posledních třech letech šlo hlavně o to, aby zemědělské výzkumnictví učinilo výsledky všech dosavadních výzkumů a pokusů majetkem nejširší zemědělské prakse. Roku 1940 došlo k vytvoření pracovního souručenství mezi Svazem výzkumných ústavů zemědělských a obdobným Svazem říšským (Verband deutscher landwirtschaftlicher Untersuchungsanstalten). Při Svazu byl utvořen odbor pro úřední kontrolu, rozdělený na skupinu pro půdu, hnojiva, osiva, krmiva, mléko a mléčné výrobky.

Zemědělské výzkumnictví u nás je tvořeno ústavy, stanicemi a objekty protektorátními, zemskými, korporačními a soukromými, z nichž ve správě ministerstva zemědělství a lesnictví jsou pouze instituce protektorátní. Chystá se norma, podle které dozor nad všemi těmito institucemi by náležel výhradně ministerstvu zemědělství a lesnictví. Nové poměry si vyžádaly též některé změny, resp. doplňky organisace zemědělského výzkumnictví; byly zřízeny nové stanice pro různé výzkumnické oblasti. Četné úpravy byly provedeny i v podniku „Statky zemědělských škol a výzkumných ústavů zemědělských", který byl prohlášen podnikem samostatným, spravovaným podle zásad obchodního hospodaření. Během posledního tříletí byly školní

a pokusné statky plně zapojeny do výrobního zemědělského plánu, zvýšena výroba živočišná a provozní stavby přestavěny podle nových požadavků.

Bylo pečováno o náležitý rozvoj zemědělského školství a zjednodušena jeho organisace. Podle vládního nařízení z 15. ledna 1942, jímž se upravuje soustava státní správy, přešla správa zemědělského školství na ministerstvo školství a národní osvěty. V tříletí Protektorátu byly zemědělské školy vypraveny jak po stránce personální, tak po stránce učebního zařízení a vybavením stavebního. Zemské zemědělské školství na Moravě bylo převzato úplně do správy a majetku Protektorátu. Rovněž byly převzaty německé kuratoriální zemědělské školy v Budějovicích a české hospodářské a hospodyňské školy v Jindřichově Hradci a Polné.

Lidové hospodářské školství za poslední 3 léta potěšitelně vzrostlo. Proti počtu 638 škol v r. 1939/40 bylo v r. 1941/42 812 škol se 37.629 žáky proti 28.763 v r. 1939/40. Připravuje se otevření dalších 133 lidových hospodářských škol. Rozšířením sítě lidových hospodářských škol a usměrněním jejich činnosti na průpravu pro praktický život přispělo lidové hospodářské školství velmi značnou měrou k výchově venkovské mládeže z řad sociálně slabých, která by jinak unikala odbornému školení vůbec.

Důležitou součástí programové změny protektorátního zemědělství se stala zemědělská politika sociální. Vystoupily tu do popředí zvýšené nároky na zemědělskou práci, plánovitá organisace pracovních sil, nové pojetí pracovních smluv, lepší hodnocení práce zemědělských dělníků. Podporuje se vše, co vede k zlepšení životních poměrů na venkově hlavně po stránce zdravotní, stavební a estetické.

Mimořádná pozornost se věnuje zemědělcům, postiženým živelnými pohromami. Aby tato péče byla usnadněna, byly sloučeny zvláštní fondy při zemědělských radách v jediný Živelný

fond v Brně, jehož působnost se vztahuje na celé území Protektorátu.

Do sociální péče o zemědělce patří také péče o přestěhovalce. Důležitou složkou celkového přestěhovaleckého problému je odškodňování osadníků z území, připojených k Maďarsku. Říšská vláda sjednala s vládou tohoto státu dohodu, podle níž Maďarsko v náhradu za majetek osadníků poskytlo na jejich odškodnění vyšší částku. Tuto částku rozděluje mezi jednotlivé osadníky zvláštní Komise pro odškodnění osadníků z Maďarska u ministerstva vnitra, v níž je zastoupeno i ministerstvo zemědělství a lesnictví.

Zvýšená pozornost se věnuje zemědělským zaměstnancům a zejména dělníkům. Přikročilo se k plánovitému státnímu řízení mzdové politiky a vydána úprava zemědělských mezd. Mzdy byly postupně zvyšovány a to pronikavěji než u námezdních pracovníků v jiných oborech. Stejně spolupracovalo ministerstvo zemědělství při úpravě pracovních a mzdových podmínek jiných kategorií zaměstnanectva a nemenší pozornost věnovalo bytové péči o zemědělské dělnictvo.

Předpokladem zdaru výrobní bitvy v zemědělství je otázka zajištění pracovních sil pro zemědělskou výrobu. Zprostředkování práce zemědělskému dělnictvu bylo značně usnadněno řádným vybudováním Úřadu práce. Je připravováno též řešení otázky rozšíření úrazového pojištění v zemědělství.

V organisaci zemědělských rad byla provedena změna v tom směru, že záležitosti německých zemědělců vyřizuje Německá zemědělská rada v Brně, všech ostatních pak v Čechách a na Moravě Česká zemědělská rada v Praze, po příp. v Brně. Zemědělské družstevnictví provedlo sloučení nadbytečných družstev a to nejen organisací povahy revisní a obchodní, nýbrž také valné většiny skladištních družstev. Zemědělské družstevnictví koná přípravy, aby se vhodně přizpů-

sobilo směrnicím, umožňujícím užší součinnost s družstevnictvím Říše.

Vládními nařízeními byly upraveny poměry vodních družstev a vodovodních svazů, jichž díla nebo území jsou přeťata hranicemi mezi Protektorátem a ostatní Říší. Vydáno bylo nařízení o částečné úpravě rybářství, jehož hlavním účelem je povznesení rybí produkce v tekoucích vodách a tím i posílení vyživovací základny Protektorátu.

V oboru vodního práva se zamýšlí v nejbližší době legislativní úprava utváření vodních družstev a sjednocení vodního práva na celém území Protektorátu. Velmi účinně bylo spolupracováno na přípravě vládního nařízení o výstavbě Dunajsko-oderského průplavu.

V souvislosti se zavedením řízeného hospodářství byla provedena v tříletí Protektorátu řada pronikavých úprav.

Vládním nařízením „o scelování hospodářských pozemků a o jiných úpravách pozemkové tržby" byla rozšířena platnost scelovacích právních předpisů moravských na zemi Českou. Na rozdíl od dosavadního dobrovolného scelování představují tyto normy „scelování povinné". Uzákonění povinného scelování, prováděného z úřední moci, vyvoláno bylo hlavně stavbou dálnice Breslau—Brno—Wien a Praha—Brno, jakož i zamýšlenými stavbami vodních cest. Scelovací akce byly prováděny jak v Čechách, tak na Moravě.

POLE A PŘÍDĚL

S hlediska výrobně-technického je třeba zdůrazniti především veliký pokrok v lepším využití a obdělávání zemědělské půdy. Vhodnými opatřeními se dosáhlo nejen obdělávání veškeré půdy, schopné výroby, ale i lepšího využití půdy ve výrobě. Byly provedeny přeměny méně vhodné orné půdy na

dobré louky a pastviny a obráceně. Zemědělcům byl umožněn nákup moderního nářadí a strojů. Vládní nařízení systematicky pečovala o výživu hospodářských rostlin (roku 1940 zřízeno Pracovní souručenství průmyslu strojených hnojiv při ministerstvu zemědělství v Praze), jiná nařízení usměrňovala opatření ve věci osiva a sadby (založen povinný Svaz šlechtitelů rostlin v Protektorátu Čechy a Morava) a hubení škůdců podrobeno odborné kontrole.

Aby bylo možno dostáti úkolům v živočišné výrobě, bylo nutno postarati se nejdříve o všechny složky, směřující ke zvýšení této výroby a k zvýšení její jakosti. Stalo se tak podpůrnými akcemi pro chovatele, zajištěním dostatečného počtu odborných sil, zajištěním dostatečných finančních prostředků, vydáním zákonných opatření, která umožňují jednak zásah do plemenitby hospodářského zvířectva, jednak do zlepšení jeho krmení, ošetřování atd.

Práce plemenářské byly usměrněny zákonem a obtíže, které se stavěly v cestu ve zvelebování živočišné výroby v malých zemědělstvích, byly překonány vydáním vládního nařízení o povinné kontrole užitkovosti a dědičnosti skotu. Na opatření kvalitních plemenných zvířat v chovu hovězího dobytka poskytují se chovatelům z veřejných prostředků příspěvky až do 50 % nákupní ceny. Podobně se usměrňuje zvelebování chovu vepřového bravu, ovcí, koní atd. Pro zvelebování chovu koní byli zakoupeni noričtí hřebci v Říši. Tak byla rozšířena za účelem přizpůsobení sousedním krajům v Říši plemenitba chladnokrevné krve.

Úkolem zásobovací služby, soustředěné v ministerstvu zemědělství a lesnictví, bylo dbáti o to, aby bylo co nejvíce a co nejlépe vyráběno, výrobky co nejhospodárněji ošetřeny, zpracovány a hlavně spravedlivě rozděleny. Přitom byla zahájena i výrobní bitva, aby výroba byla přizpůsobena potřebám válečné doby a co nejvíce zvýšena. Pro výrobní bitvu dostalo se nám potřebných prostředků a díky obilnímu monopolu a vyživovacímu plánu

České lesy

České lány

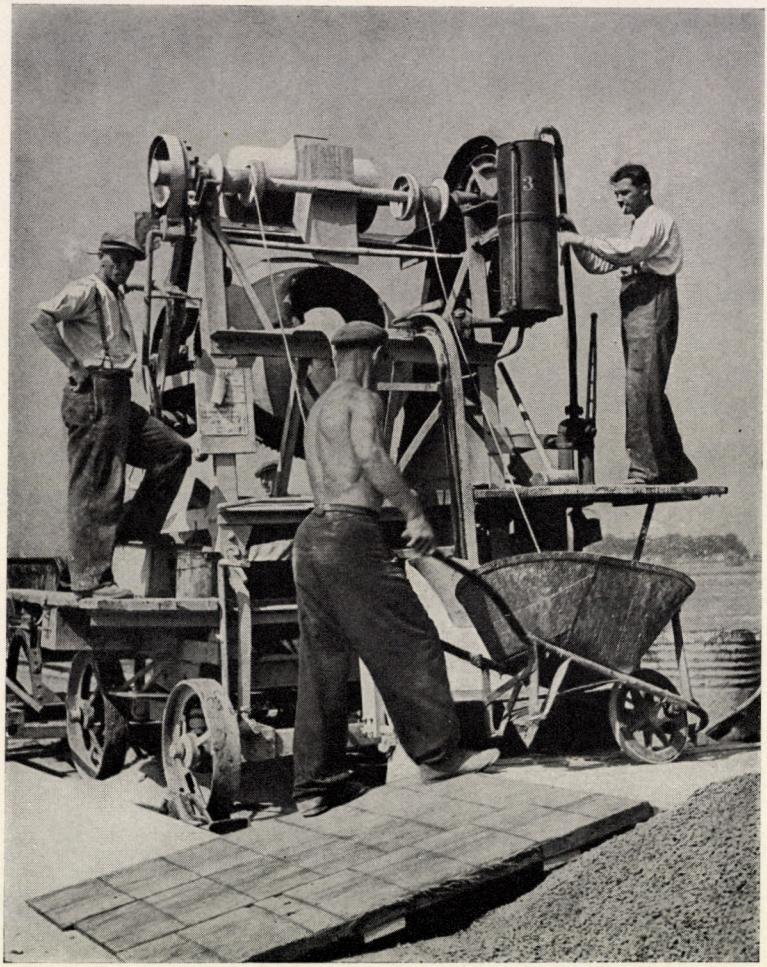

U nás na dálnici

U nás při sklizni

Říše zapojila se nová úprava zásobování obyvatelstva rychle do hospodářského života. Vládním nařízením dostalo se ministerstvu zemědělství úkolu obhospodařovati celý zemědělský výrobní úsek, který byl rozšířen i na výrobky zahradnické, vinařské a rybářské, na dovoz a vývoz těchto výrobků a konečně na celou potravinářskou výrobu, průmysl, živnosti i obchod. Kompetence ministerstva byla tímto nařízením podle vzoru Reichsnährstandu (zemědělci v Říši) rozšířena a prohloubena. Řízené hospodářství bylo zavedeno i v takových odvětvích potravinářských, pro něž platila dosud zásada volného obchodu.

Veškeré zásobování obyvatelstva je nyní řízeno ministerstvem zemědělství a lesnictví jakožto nejvyšším úřadem pro výživu lidu. Jemu ku pomoci bylo zřízeno postupně 8 českomoravských trhových svazů, dva společné výbory a tři obchodní společnosti (Prispol, pro obchod s dobytkem, masem a masnými výrobky, Tukospol, pro obchod s mlékem, tuky a vejci a výsadní obilní společnost).

Českomoravský svaz pro hospodaření obilím byl zřízen vyhláškou ministerstva zemědělství z 8. ledna 1941, Českomoravský svaz pro dobytek, maso a ryby byl zřízen vl. nař. a vyhláškou ze září 1939 a z května 1941, Českomoravský svaz pro mléko a tuky vl. nař. ze září r. 1939 a vyhláškou z května 1941. Českomoravský svaz ovocnicko-zelinářský utvořen vl. nař. z května 1940, Českomoravský svaz pro chmel, slad a pivo vl. nař. z února 1940 a vyhláškou z r. 1942, Českomoravský svaz pro drůbež, vejce a med zřízen vyhláškou ministerstva zemědělství ze září 1940, Českomoravský svaz pro brambory a škrob vyhláškou ministerstva zemědělství ze září 1940, Českomoravský svaz pro řepu a cukr vyhláškou min. zemědělství z r. 1940 a Společný výbor pro hospodaření kakaovými boby, kakaovými výrobky, cukrovinkami a jemným pečivem utvořen vyhláškou předsedy vlády z října 1939. Tyto svazy upravují výrobu a odbyt příslušných produktů zemědělských

a živočišných podle říšského vzoru v duchu zásad řízeného hospodářství. Jest ještě doplniti, že pěstování, zpracování a obchod s paprikou je svěřen Syndikátu pro úpravu, pěstování a zpracování papriky a obchod s paprikou se sídlem v Brně.

V oboru zásobovacím začala činnost ministerstva zemědělství a lesnictví 20. září 1939 úpravou, tiskem a rozesíláním potravinových lístků. Byla zorganisována distribuce potravin na základě odběrných lístků a hromadných odběrných listů a vydány příslušné směrnice. Upraveno zásobování obyvatelstva podle různých kategorií spotřebitelů. Rovněž byly stanoveny základní principy pro používání samozásobitelských dávek a předpisy pro domácí porážky vepřů a ovcí.

DOHÁNÍME ŘÍŠI

Až do 1. října 1940 byly dosavadní úmluvy bývalého státu postupně zapojovány do smluvního říšského systému. Od tohoto data, t. j. od celního zapojení Protektorátu do Velkoněmecké říše, vztahují se veškeré obchodně-politické úmluvy Říše i na Protektorát, při čemž je dbáno dovozních potřeb a vývozních možností Protektorátu.

V důsledku aplikace kontingentního systému bylo nutno rozšířiti a říšské struktuře přizpůsobiti dosavadní povolovací režim. Proto byla již v červnu 1939 zřízena dozorčí úřadovna při ministerstvu obchodu, v jejímž rámci byl soustředěn a prováděn povolovací režim dovozní a vývozní, a to nejen sektoru průmyslového, ale i sektoru zemědělského a vyživovacího za přímé spoluúčasti orgánů ministerstva zemědělství. Když v dubnu 1940 došlo ke zřízení českomoravské úřadovny pro dovoz a vývoz výrobků hospodářství vyživovacího a zemědělského, byly otázky povolovacího režimu, týkající se zemědělství a výživy, vyloučeny z působnosti Dozorčí úřadovny při

ministerstvu obchodu a přeneseny na jmenovanou úřadovnu. S povolovacím režimem dovozním a vývozním souvisí provádění t. zv. režimu přemisťovacího, jímž se zakazuje přemisťování některých druhů zboží z Protektorátu Čechy a Morava do ostatního území Velkoněmecké říše.

Aby velkorysý zvelebovací program byl zvládnut náležitým výkonným aparátem, byla dobudována hlavně hospodářsko-technická služba u politických úřadů. Do oboru této služby náležejí věci pastvinářské a lukařské, ovocnářské, kontrola užitkovosti a dědičnosti hospodářských zvířat, chov drobného zvířectva, rybářství a sklepní inspekce. Postupně zapojeny byly do této služby i další pomocné orgány ministerstva zemědělství, a to: služba zemědělsko-technická, služba pro agrární operace a zvlášť vybudovaná a do podrobnosti zorganisovaná služba zvěrolékařská.

Zemědělské poradnictví se snaží využíti vědeckých poznatků a aplikovati je v praktické výrobě. Úkoly, diktované válkou, zejména zajištění výživy obyvatelstva ve válce, výrobní plán zemědělský, vyžádaly si i prohloubení organisace zemědělského poradnictví. Poradnami se staly všechny zemědělské školy a výzkumné stanice zemědělské, v každém politickém okrese byl ustaven Okresní poradní sbor zemědělský, při zemědělských radách Zemské poradní sbory zemědělské, které svou činností navazovaly na Ústřední sbor zemědělský při ministerstvu zemědělství. Oblasti poraden byly rozhraničeny, pro poradny vypracován program a poradci soustavně školeni.

K propagaci method zemědělské práce bylo použito, kromě odborného tisku a rozhlasu, filmů a diapositivů i zemědělského výstavnictví. Četné krajinské, okresní a j. odborné místní výstavy a přehlídky, konané jak v oboru produkce rostlinné tak i živočišné, byly vedeny snahou o zintensivnění zemědělské výroby a soběstačnosti i ve vrstvách sociálně nejslabších.

Zemědělství Protektorátu musilo se teprve připravovati na

úkoly, které je očekávaly v prostoru Velkoněmecké říše. Úspěchy a methody českomoravské oblasti byly sice veliké v některých oborech jako v cukrovarnictví, lihovarnictví, sladařství, v produkci chmele, zeleniny atd. Nebylo však harmonie ve výrobě jak v jednotlivých podnicích, tak v celku, kde se nedostávalo agrárně-politického cíle, jaký si vytkla Říše. Výsledek byl, že průměr zemědělství neodpovídal možnostem, daným půdou a prostředím. Nyní se dostalo našemu zemědělství podle vyzkoušeného říšského vzoru jednotného usměrnění a společného produkčního cíle pro všechny podniky, takže jsme v první vývojové etapě budování význačného zemědělského střediska.

ZA NOVOU MLÁDEŽ

PŘESTAVBA ŠKOLSTVÍ

Zřízení Protektorátu Čechy a Morava v rámci Velkoněmecké říše způsobilo hluboké strukturální a ideové proměny v oboru národního školství.

Bývalá obecná škola a škola měšťanská byly přizpůsobeny obdobnému stupni národních škol v ostatní Říši. Škola obecná, které se dostalo definitivního názvu školy národní, stala se v zásadě školou s osmi postupnými ročníky a škola měšťanská, která byla přejmenována na školu hlavní, byla rozšířena na školu čtyřtřídní, navazující na 4. postupný ročník obecné školy. Škola hlavní se stala v zásadě školou výběrovou a mohou býti do ní přijímáni jen nejlepší žáci 4. ročníku školy národní, a to v omezeném počtu.

Současně s touto proměnou organisační byly vypracovány nové osnovy, přizpůsobené poměrům, vyplývajícím z postavení Protektorátu Čechy a Morava. Osnovy pro vyučování němčině, zeměpisu, tělesné výchově, dívčím ručním pracím a domácím naukám na obecné škole byly již schváleny a vyhlášeny. V zásadě se rozšiřuje vyučování němčině tak, aby mládež byla připravena jazykovými znalostmi do praktického života. Němčině se vyučuje již od 1. postupného ročníku a počet hodin byl přiměřeně zvýšen.

Ideové proměně bylo nutno přizpůsobiti i učebnice. Zvláštní komise byla pověřena prozkoumáním učebnic starých a připravováno vydání učebnic nových. Hlavní pozornost věnována učebnicím předmětů, vytvářejících světový názor. Revisní proces dospěl tak daleko, že polovina schválených učebnic je

v rukou žactva a ostatní jsou ve schvalovacím řízení. Vedle učebnic byly podrobeny novému prozkoumání učebné pomůcky obrazové. Do vyučovacího programu byl zapojen školský rozhlas a film. „Sbor pro žákovskou četbu" provedl revisi školních knihoven a sestavil seznam vhodných knih pro žákovskou četbu.

Naléhavá potřeba praktické a ideové převýchovy učitelstva vyvolala zřízení celoročních kursů německého jazyka pro kandidáty učitelství se zkouškou učitelské dospělosti, dále kursy německého jazyka pro učitelstvo obecných a hlavních škol. Aby učitelstvo seznalo současný vývoj Říše, byly zřízeny 10denní kursy v Rankenheimu u Berlinu, kam bylo vysláno 5 skupin odborných učitelů hlavních škol a okresních školních inspektorů.

Po stránce sociální bylo nutno zvýšiti péči o žactvo a využíti k tomu účelu i školních zahrad. Pro žactvo, které opouští školu, byla zvýšena a novým poměrům přizpůsobena činnost poraden pro volbu povolání; národohospodářské myšlení bylo vychováváno propagací spořivosti, při čemž spolupůsobily hlavně peněžní ústavy. Doba si vyžádala i intensivní péče o zdravotní stav mládeže. Rodičovská sdružení a sociálně-zdravotnické organisace spolupracují v tomto směru s úřady školskými.

Zapojením Čech a Moravy do Říše nastala nutnost vyřešiti otázku židovskou. Židé jsou ze škol úplně vyloučeni a odkázáni na školství židovské.

Otázky personální, které vyplynuly z nových územních poměrů, byly vyřešeny s hledisky sociálními tak, aby se dostalo zaměstnání oněm silám, které se vracely do území Protektorátu z župy sudetské a ze Slovenska. Zásadně bylo pečováno o to, aby bylo dosaženo rovnováhy mezi počtem učitelských sil a potřebou učitelských míst. I platové poměry učitelstva byly zlepšeny podle platových poměrů ostatního zaměstnanectva.

V oboru národních škol, spravovaných přímo ministerstvem školství, bylo nutno postarati se o umístění učitelských sil, které přišly po územních změnách v r. 1938 do území Protektorátu a staly se přebytečnými.

Vhodným opatřením byly tyto školy podřízeny jako ostatní národní školy okresním školním inspektorům a tím vyhověno požadavku, aby dozor a správa všech národních škol byly sjednoceny.

V uplynulém tříletí dala škola mládeži příležitost i k praktické účasti na národohospodářsky důležitých úkolech. Tím vychovávala mládež v duchu národního a sociálního společenství. Mládež se zúčastnila sběru odpadových hmot, léčivých rostlin, papíru a pod., žáci se přihlašovali dobrovolně k polním a žňovým pracím a duch pospolitosti byl pěstován akcemi, v nichž zdůrazňován smysl pro národní a říšský celek po stránce ideové i hospodářské. Žactvu byla vštěpována povinná úcta k Vůdci Velkoněmecké říše, jejím symbolům a duchovnímu poslání v Evropě. Říšská branná moc uspořádala pro školní rozhlas vánoční soutěž. V duchu projevu státního presidenta dr. Emila Háchy vede se mládež k novému národnímu životu, k poctivé a svědomité práci, k sociální spravedlnosti, k zvýšené pracovní výkonnosti a k uplatnění v průmyslové a zemědělské praksi.

Organisační proměna středního školství dotkla se po zřízení Protektorátu Čechy a Morava nejdříve středních škol německých. Počátkem škol. r. 1939/40 všechna německá reálná gymnasia a reformovaná reálná gymnasia, jakož i školy reální byly změněny v nový školní typ s názvem Oberschule für Jungen a německá dívčí ref. reálná gymnasia v Oberschule für Mädchen. Reforma provedena přesně podle vzoru německých středních škol v Říši. Podobně byla přizpůsobena průprava učitelů průpravě učitelstva v Říši příslušnou reformou učitelských ústavů. Vedle již existujících německých středních škol vznikla

řada středních škol nových. Pro německé školství byly zřízeny německé školní rady v Čechách a na Moravě.

K TECHNICKÉ PODNIKAVOSTI

Podle německého vzoru byly různé typy českých škol omezeny na dva typy, a to na gymnasia a reálná gymnasia. Aby česká mládež byla získána pro praktická povolání a zamezen nezdravý příliv do vyšších škol, bylo nutno snížiti počet českých středních škol. Učitelské úvazky profesorstva středních škol byly přizpůsobeny poměrům v Říši.

Počátkem r. 1941/42 nastala zásadní organisační změna českého středního školství podle vzoru škol říšských. Nová organisace způsobila i opatření personální. Přebytek učitelských sil byl odstraněn, provdané školské zaměstnankyně převedeny do neaktivního stavu a Židé ze středních škol vyloučeni. S drobnými obměnami byly české střední školy organisovány podle vzoru německých Oberschulen. Při tom byla vyřešena otázka koedukace v tom smyslu, aby postupně byly školy vyhrazeny pouze chlapcům nebo pouze dívkám. Škola střední se stala školou výběrovou, při čemž zvlášť přísný je výběr žactva postupujícího z tř. IV. do tř. V.

České ústavy učitelské byly přizpůsobeny ústavům v Říši v tom smyslu, že napříště budou učitelé vychováváni v 5třídních školách. Ústavy jsou zásadně spojeny s internáty. Počet žactva je omezen.

V novém duchu byly podniknuty kroky k úpravě osnov, při čemž se klade důraz na to, aby žáci poznali vývoj a dnešní stav kultury a tak pochopili postavení českého národa v rámci Velkoněmecké říše. Proto jest především věnovati pozornost německým dějinám, kultuře a jazyku. Pro profesory německého jazyka byly zřízeny z tohoto důvodu zvláštní německé

jazykové kursy. Zvláštní pozornost věnována vyučování dějepisu na středních školách a pro příslušné profesory zřízeny zimní historické kursy. Bylo nutno přizpůsobiti novým poměrům učebnice, dáti do rukou žactva dokonalé učebné pomůcky, vybudovati v souhlase s novými státoprávními poměry školní knihovny, utužiti středoškolskou kázeň a působiti na mládež v říšském duchu i mimoškolskými výchovnými prostředky, jako jsou přednášky, divadelní představení, film, výstavy atd.

Aby mládež vyspěla v tělesně zdatné jednotlivce, bylo jak na německých, tak na českých středních školách nově organisováno vyučování tělocviku, tělesná výchova přeměněna v jeden z hlavních předmětů a pro učitele tělocviku zřízena odborná vzdělávací střediska.

Podobně jako na školách obecných a hlavních zúčastnila se i mládež škol středních a učitelských ústavů aktivně podniků hospodářských a sociálních, působila při žňových pracích a včleňovala se postupně do národního a říšského společenství praktickými organisovanými výkony.

Odborné školství nabylo vzhledem k mocně vyvinutému hospodářskému životu v Protektorátu Čechy a Morava při novém politickém uspořádání vystupňovaného významu. Všechny výhody, jež vzešly hospodářskému životu Čech a Moravy z přivtělení k velikému prostoru Velkoněmecké říše a Nové Evropy, projevily se i v oboru tohoto školství a daly podnět k novým směrům a dalšímu vývoji. Školská správa měla za úkol přizpůsobiti školství organisačně novému hospodářskému plánování a novým potřebám, vznikajícím z nutnosti včlenění mládeže do výrobního procesu. Ideově bylo nutno přebudovati školu v duchu nového národního a sociálního světového názoru a nových zásad řízeného německého hospodářství.

Proto bylo třeba některé školy odborného směru přemístiti, jiné nově zříditi, rozšířiti a sloučiti nebo zrušiti. Německé a

české školy odborného směru byly úplně od sebe odloučeny, zavedeny pro ně odchylné učebné osnovy, odlišná úprava vysvědčení a oddělená inspekce. Co do rozsahu i počtu prokázalo toto školství značný rozvoj. K tomuto rozvoji přispěly zlepšené naděje absolventů na zaměstnání a v řadě nikterak poslední zvýšený význam protektorátního hospodářství pro velkoněmecký prostor. I psychologicky nastala změna názoru obyvatelstva na tyto školy ve věci volby povolání a projevil se mocný příliv žactva.

KULTURNÍ SPOLEČENSTVÍ S ŘÍŠÍ

Úkol ideový byl částečně splněn v prvé řadě opatřeními směřujícími k tomu, aby se dostalo zvýšené péče německému jazyku. Toho se dosahuje jednak zvýšením počtu hodin, jednak zlepšenou průpravou učitelů. Učiněna byla i další opatření, jež mají za úkol usměrniti učebný a výchovný cíl i učebnou látku odborných škol reformou učebných osnov a opatřením nových učebnic pro učitele i žactvo. Ve věci personální věnuje se školní správa kontrole stavu učitelstva, při čemž lze zjistiti zvýšený výkon učitelský jak na školách německých, tak českých.

Organisačně dělí se dnes odborné školství na průmyslové školy a odborné školy pro jednotlivá odvětví průmyslu, na školy živnostenské, obchodní učiliště a odborné školy pro ženská povolání.

V letním semestru 1941 a v zimním semestru 1941/42 byla připuštěna řada českých studentů ke studiu na říšských vysokých školách. Národní a universitní knihovně v Praze a jejímu konservačnímu oddělení se dostalo názvu Zemská a universitní knihovna v Praze; doplněním knihovny aktuální literaturou

německou vzrostl počet svazků o více než 300.000, takže knihovna má dnes přes 1,700.000 svazků a tím se řadí mezi největší světové vědecké knihovny.

Vědecké ústavy pokračují ve své činnosti a vědeckým společnostem byla poskytována účinná podpora.

Nová úprava státoprávních poměrů vyjádřila se v oboru duchovní správy církve římskokatolické jmenováním generálního vikáře v protektorátní části biskupství litoměřického. Obvody farností přizpůsobeny hranicím Protektorátu. Pro potřeby německých katolíků systemisováno prozatím 12 míst pro duchovní správu německých římských katolíků.

V oboru působnosti nekatolického kultu vykonáván nejvyšší kultový dozor nad osmi uznanými církvemi a náboženskými společnostmi, jimž byla též v rámci předpisů poskytována finanční podpora. Hranice diecésní byly geograficky přizpůsobeny novým poměrům. Česká pravoslavná eparchie se připojila k diecési arcibiskupa berlinského.

V oboru nadačním byla zintensivněna produktivní nadační činnost, odstraňováno vypisování nadačních míst s nepatrnými požitky a přikročeno k slučování nadací podobného druhu. Po sociální stránce bylo dbáno o úpravu platů zaměstnanců nadačních statků. Pro pracující a studující mládež byl zřízen „Dům mladých" v Praze s mensou, čítárnou atd.

V oboru ochrany památek došlo následkem zvýšení příslušných rozpočtových položek k zvětšení počtu udělených subvencí a tak umožněny i opravy větších stavebních památek. Pořádány odborné národopisné kursy a podporován národopisný svéráz krajů. Na zcela nový základ postaven výzkum i ochrana památek archeologických a reorganisován Archeologický ústav v Praze na široké základně. Při Památkovém úřadu v Praze a jeho odbočce v Brně byli ustanoveni zvláštní dopisovatelé jednotlivých okresů, kteří spolu s konservátory historických

a přírodních památek a s jednateli Archeologického ústavu jsou orgány praktické ochrany památek na území Čech a Moravy.

Českomoravská zemská galerie v Praze rozhojnila své sbírky, rozšířila své konservační dílny a založila odbočku v zámku zbraslavském. Reorganisován Fotoměřický ústav, zvýšena činnost Ústavu historického. Archivní škola uspořádala dvouletý kurs. Zřízen referát pro ochranu přírody a domoviny, který provedl soupis přírodních památek za pomoci dopisovatelů Památkových úřadů a konservátorů pro ochranu přírody. Připravena v souhlasu s příslušným zákonem říšským osnova vládního nařízení o ochraně památek. Referát přešel z působnosti ministerstva školství a národní osvěty dnem 15. ledna 1942 na ministerstvo zemědělství.

PÉČE O ČESKÉ UMĚNÍ

V oboru působnosti Národního divadla v Praze byla získána v prvé řadě náhradní budova pro provoz Prozatímního divadla v Praze-Karlíně. V obou budovách byly provedeny mnohé obnovovací práce a přestavby; jeviště i hlediště byla doplněna mnohými novými zařízeními.

V oboru působnosti ostatních divadel a všeobecných otázek z úseku divadelnictví bylo pokračováno v péči o umělecké a hospodářské zajištění stálých divadel. Počet stálých divadel se zvýšil o nově vzniklé Horácké divadlo. Na stavby nových divadelních budov, po případě přestavby budov starých byly poukazovány stavební příspěvky (na př. divadelní budovy v Mor. Ostravě, v Plzni, Jihlavě, Čes. Budějovicích, Kolíně a jiné menší podpory). Po prvé byly uděleny příspěvky také cestovním divadelním společnostem a věnována větší péče divadel-

nictví ochotnickému. Místo dřívějších státních cen i z oboru divadelního byly každého roku k datu 28. září udělovány národní ceny za dramatické, herecké a režisérské umění. V letech 1939/40 a 1941 byli národními cenami poctěni tito umělci: Rudolf Deyl, Aleš Podhorský, Eduard Kohout, Jarmila Urbánková, František Salzer, Marta Krásová, Saša Rašilov, Josef Skřivan a Jan Sládek. Ve stejném rozsahu bylo pokračováno v udělování příspěvků, podpor, výpomocí a čestných darů v úseku divadelnictví. K zajištění historického materiálu o vývoji divadelnictví byly zakoupeny mnohé divadelní dokumenty (na př. pozůstalost zemř. profesora Františka Kysely) a k pozdvižení umělecké úrovně divadelní tvorby byly uspořádány nebo podpořeny divadelní výstavy (Výtvarná práce na jevišti Národního divadla v Praze) a soutěže (výprava Dvořákovy opery „Rusalka" a Smetanovy opery „Hubička"). K udělování divadelních koncesí byla zavedena vyjádření osvětových úřadů, čímž bylo toto řízení podřízeno také umělecké kontrole.

V ideovém směru bylo nutno usměrniti repertoir všech českých divadel s hlediska osvětového a kulturně-politického. Za tím účelem byl ustaven dramaturgický referát, který vede evidenci pořadů her, sleduje jejich programy, posuzuje hry a je poradcem u úřadů, vykonávajících bezprostřední dozor nad divadly.

Na poli umění věnovala protektorátní správa zvýšenou péči podpoře hodnotného národního umění a umožňovala mu tím proniknutí do nejširších vrstev lidu. Současně vystoupily do popředí sociální otázky umělců a jejich řešení vytvořilo nutný předpoklad plodné činnosti ve všech oborech umění.

V oboru péče o literaturu byl vypracován nový statut národních cen za umění slovesné, udělovaných k 28. září, a zdvojnásobeny odměny, s těmito cenami spojené, významně

podporována literární činnost spisovatelů poskytováním literárních subvencí, soustavně sledováno nakladatelské podnikání a vývoj literárních časopisů v Protektorátu, zajištěna mezinárodní ochrana literárních děl prostřednictvím Úřadu mezinárodní Unie v Bernu, veden původský rejstřík, vzpomenuto všech významných jubileí a událostí v oblasti písemnictví. Soustředěná pozornost věnována literárním spolkům a institucím: byly jim poskytovány značné a pravidelné peněžité příspěvky, a to jednak na jejich nezbytnou péči charitativní, jednak na činnost publikační. Na poli charitativní a sociální péče vyvinuta rozsáhlá činnost a zejména vydatným subvencováním usnadněno spisovatelům jejich zajištění invalidní a pensijní, rozšířena a zreorganisována soustava t. zv. životních příspěvků spisovatelských, poskytovaných v pravidelných splátkách starším spisovatelům, ustanoveny další pense z milosti pro zasloužilé spisovatele neb jejich pozůstalé a poskytnuty řadě jednotlivců jednorázové podpory ve finanční tísni. Tak bylo působeno k rozkvětu a rozvoji domácího písemnictví a zároveň také k hmotnému a sociálnímu zabezpečení spisovatelského stavu.

V oboru hudby byla věnována zvýšená péče hudebním institucím a jednotlivým tvůrčím i výkonným umělcům. Tato péče se projevovala trojím směrem. Jednak byla upravována cesta hodnotnému umění k širokým vrstvám národa, jednak byli hmotně podporováni jednotlivci a instituce, pokud podpor zasluhovali, aby mohli umělecky pracovat a reprodukovat úměrněji ke svým silám i schopnostem, jednak byla stálými i příležitostnými podporami zajištěna životní míra zasloužilým zestárlým umělcům nebo pozůstalým po nich. K ocenění vynikajících hudebních děl byla udělena cena za umění hudební a k ocenění vynikajících hudebně-dramatických výkonů byla ustavena a v r. 1941 po prvé udělena národní cena za dramatické umění.

Z jednotlivých významnějších zásahů a prací v oboru hudebního školství je třeba jmenovati zejména úpravu vyučování na hudebně-pedagogickém a dramatickém oddělení konservatoře hudby v Praze, jíž se tímto oddělením dostalo pevného základu organisačního a bylo umožněno intensivní školení žáků; dále návrh vládního nařízení o soukromém vyučování hudbě, jímž budou chráněni kvalifikovaní učitelé hudby a školské správě bude zabezpečen širší okruh působnosti.

Soukromé hudební školství bylo v dohodě s úřadem pana říšského protektora plánováno tak, aby síť škol byla rovnoměrně rozvržena.

Sedmi význačným soukromým školám bylo uděleno právo veřejnosti a k činnosti téměř 50 soukromých hudebních škol byly poskytnuty peněžité podpory.

V oboru výtvarnictví a výstavnictví mělo úsilí vlády Protektorátu velmi kladné výsledky. Ve veřejnosti se vzbudil neobyčejný zájem o výtvarné umění.

K největšímu rozšíření tohoto zájmu přispěla akce „Národ svým výtvarným umělcům". Z jejích výstav bylo zakoupeno z veřejných i soukromých prostředků každého roku obrazů a plastik v částce asi 1,000.000 K.

České umění bylo v r. 1940 pozoruhodným způsobem zastoupeno a oceněno na Biennale v Benátkách a Triennale v Miláně.

CESTOU ŘÍŠE K NOVÉ EVROPĚ

NOVÁ PRÁCE BUDITELSKÁ

Nové vládě z 19. ledna 1942 byl dán do vínku Úřad pro lidovou osvětu jako ústřední úřad pro duševní péči o český národ. Bylo tím dokumentováno, že při změně vlády nešlo snad pouze o výměnu osob, nýbrž o zásadní přelom v národně-politické koncepci. Již po katastrofě Benešovy politiky pochopila většina českého národa, že stará cesta byla chybná a že zájmy českého národa nesmějí už býti uměle zahrocovány proti Říši. Bylo zde sice poznání starých chyb, nebyla však jednoznačně a otevřeně nastoupena nová a lepší cesta. Tak se nechalo ujíti mnoho příležitostí a propáslo se nejedno pozvání ke spolupráci. Český národ byl spíše administrován než politicky veden. A většinou ti, kdož tuto správu řídili, nebyli sami prodchnuti novou ideou. Nelze se tedy divit, že neroznítili ani své okolí pro nové myšlenky. Vyjma několik publicistů a žurnalistů se nikdo zvláště nestaral o to, aby se český člověk blíže seznámil s německou revolucí, s vymoženostmi Říše a s výhodami a povinnostmi, které na nás čekají v jejím rámci. O to je úkol Úřadu pro lidovou osvětu těžší, ale také čestnější.

Bylo o nás Češích řečeno — a je to pravda — že jsme v politice byli vždy velmi citliví. Tyto city nás však stojí oběti. V bývalé republice jsme dělali čistě citovou politiku vůči západoevropským demokraciím. Rozplývajíce se v demokratické sentimentalitě, zapomněli jsme, či jsme musili zapomenout, že těsně vedle a kolem nás žije národ, který se obrodil a den ze dne mohutní. Okolnost, že jsme tenkrát nestáli o přátelství Němců, padá dnes k naší tíži.

Došlo ke známým událostem v roce 1938 a 1939. Raněné city bolely roztrpčením. Začalo se apelovat na rozum, na střízlivé chápání skutečnosti. Bylo to nutné, mělo-li se zabránit nerozvážnostem většího rozsahu. Rozum a smysl pro střízlivost se však často začaly stávat rouškou dvojakosti a politiky dvojí tváře: navenek rozumové uznávání nového stavu věcí, vnitřně, v srdci a citech však vzývání starých model. Bude tedy úkolem Úřadu pro lidovou osvětu uvésti rozum a cit v soulad. Nelze přece na trvalo dělat navenek podle rozumu něco, co citově a srdcem nenávidíme.

Dnes po třech letech trvání Protektorátu Čechy a Morava Úřad pro lidovou osvětu je postaven před úkol prohloubit říšské uvědomění nejen rozumově, nýbrž i citově. Neboť dokud by existoval rozpor mezi rozumovým a citovým zaměřením českého člověka, dotud by musily ztroskotat všechny pokusy o opravdové dorozumění mezi Čechy a Němci. Český člověk si nesmí jen zevně a rozumem počínat jako člen Protektorátu v rámci Velkoněmecké říše, nýbrž musí se jím cítit i vnitřně, svým srdcem. „Býti dobrými Čechy a spolehlivými příslušníky Říše!" Toto heslo, které vyslovil náš president, nelze naplnit bez citového zabarvení: jako nelze být dobrým Čechem jen rozumem, tak nelze být pouhým rozumem ani spolehlivým příslušníkem Říše. V obou případech musí býti rozum podepřen citem, nebo aspoň cit nesmí býti v rozporu s rozumem.

Převážná část českého lidu začíná nahlížet, že naše příslušnost k Říši je odůvodněna geopoliticky a dějinně. Napojit citem lidské sounáležitosti rozumový náhled o společném česko-německém osudu a prostoru bude úkolem lidové osvěty. Neboť co jiného je myšlenka říšského uvědomění než cit osudového společenství českého a německého národa v témže prostoru? Tento cit dvojnárodní pospolitosti musí pronikat myšlením, konáním a také srdcem každého Čecha: pak se ukáže, že zdánlivě neřešitelné problémy ztratí mnoho ze své neřešitelnosti.

To bude ta rozhodující bitva o duši českého člověka, bitva, která má český národ duševně začlenit do Říše. Do této bitvy bude zapojen tisk, rozhlas, písemnictví atd. Nižšími a výkonnými složkami této bitvy budou nově vybudované osvětové sbory. Rozhodnutím vlády Protektorátu Čechy a Morava z 15. ledna 1942 věci osvětové, divadelnictví, písemnictví, výtvarné umění, hudba, zpěv a tanec, pokud do nich zasahují státní orgány, byly vzaty z působnosti ministerstva školství a převedeny do Úřadu lidové osvěty. Tím se tedy stala také organisace osvětové činnosti orgánem Úřadu lidové osvěty.

Osvětová činnost, řízená dosud ministerstvem školství, v posledních třech letech nesporně uvázla. Chyběly nejen směrnice, které by odpovídaly novým poměrům, nýbrž chyběli také lidé, kteří by se statečně a nekompromisně bili s chorobnými představami, jimž podléhala česká veřejnost a jež v ní živila nepřátelská propaganda a síť agentů londýnské vzdorovlády. Východiskem nové osvětové činnosti musí být přesvědčení, že záchrana české kultury a českého jazyka je možná pouze tehdy, dospěje-li celý český národ k poznání, že jedině v rámci Velkoněmecké říše je možna jeho budoucnost a tím také další rozkvět české kultury. Proto třeba pohlížet na každého, kdo v této otázce nemá jasno nebo úmyslně jasno nechce mít, jako na nepřítele české budoucnosti, a podle toho také s ním naložit. Na rozdíl od příslušníků národa německého má příslušník českého národa mnohem větší povinnosti. Má povinnosti nejen k Říši, nýbrž také k vlastnímu národu, který dnes stojí před volbou žíti nebo zahynouti.

Vláda 19. ledna je proto odhodlána potírat všechno, co směřuje proti existenci národa. A bude rozlišovat jasně hříchy proti Říši a hříchy proti národu. Bude tedy trestat také ty příslušníky českého národa, kteří snad přímo proti Říši nevystupují, ale svou krátkozrakostí anebo zlou vůlí zřejmě ohrožují existenci českého národa.

Orgány osvětové služby budou míti proto v budoucnosti dvojí úlohu. Bude jejím úkolem dát českému člověku správné představy o postavení českého národa uvnitř Říše a v rámci Nové Evropy po všech stránkách. V českém člověku posílit víru v budoucnost jeho lidu a ukázat mu, že příslušnost českých zemí k Říši není koncem češství, nýbrž počátkem nové formy života a hlavně kultury českého národa, jíž se otvírají zcela nové možnosti v rámci Velkoněmecké říše a v Evropě vůbec. Český národ od 15. března 1939 není příslušníkem středního státu, o němž Evropa a svět neměly celkem valné představy. Tehdy se český dělník v daleké cizině dosti často octl v rozpacích, poněvadž méně informovaní cizinci zřídka věděli, kde tento stát leží a jaký národ v něm žije. Od 15. března 1939 je Čech příslušníkem největší říše, jakou kdy v Evropě znaly dějiny, říše, která povede Evropu a tím také ostatní evropské státy.

Vedle toho, že osvětová služba bude českého člověka správně informovat o dnešním vztahu naší domoviny k Říši a o vztahu českého národa k národu německému, bude také obstarávat určitou úlohu zdravotnickou, t. j. osvětová služba bude isolovat a po případě i odstraňovat z českého života ony prvky, které ohrožují zdravou mysl českého národa a tím národní existenci. Úkolem každé víry je přesvědčovat. Vůdce Adolf Hitler začal přesvědčovat německý národ v době, kdy byl roztříštěn na nejrůznější politické strany a kdy víra v jeho úspěch se zdála prostým šílenstvím. V Německu se nikdo neptá těch, kteří se přihlásili k národnímu socialismu a stali se jeho věrnými a spolehlivými stoupenci, co dělali dříve. Od okamžiku, kdy se zjistilo, že jsou celou svou bytostí a duší oddáni hnutí, nikdo se jich neptal a neptá, byli-li komunisty, sociálními demokraty anebo junkery či konservativními nacionalisty. V německém

národě se politická minulost nevyčítá nikomu, kdo v přítomnosti plní své povinnosti k Vůdci a k Říši.

Tak to musí být také u nás. Není pozdě ani dnes pro nikoho z Čechů, aby se přihlásil k nové politické orientaci, za kterou celou svou vahou stojí vláda Protektorátu z 19. ledna. Ne to, čím kdo byl, nýbrž co je dnes, je v této těžké hodině rozhodující pro nás i pro český národ. To je poslední výzva.

Český aktivismus nijak nesouvisí s otázkou, jak dopadne tato válka. Český aktivismus souvisí se skutečností, že starý demokratický řád dokonává a že Evropa má na vybranou pouze dvě možnosti: buď býti přestavěna a probuzena k novému rozkvětu konstruktivním národním socialismem, anebo se státi kořistí sovětského Ruska, které zničí evropské zemědělství, desorganisuje a ochromí evropský průmysl, vyhubí evropskou inteligenci a udusí národní kultury evropských národů. Proti demokratickému kapitalismu Evropu už zachraňovat nemusíme. Demokratický kapitalismus už z Evropy odešel a nikdy se do ní nevrátí. To není problém, to už je jen historie. Vše, oč dnes běží, je otázka budoucnosti Evropy v dnešním jejím složení čtyř set milionů obyvatel, kteří nemají v úmyslu z poloviny zahynout a jimž záleží hlavně na budoucnosti jejich dětí.

Český aktivista pracuje, aby Evropa nebyla pohlcena chaosem, poněvadž dobře ví, že by tento chaos pohltil poslední zbytky českého nacionalismu. Nikdy není pozdě, aby člověk doznal, že chyboval a že se mýlil.

Českou lidovou osvětu čekají tedy především dva veliké úkoly: posílit v českém lidu říšskou myšlenku a pracovat k upřímnému sblížení mezi českým a německým národem. Jde v podstatě, jak jsme řekli shora, o prohloubení citové sounáležitosti k Říši a k německému národu. Nikdo nemusí trpět citovým úrazem, neboť jde o nejhrdinnější národ, jaký dějiny poznaly.

Podíváme-li se na uplynulé tři roky, bilance české osvětové služby v těchto dvou bodech neukázala největších úspěchů. Česká osvětová služba se spokojovala tím, že se nekriticky koupala ve svém češství a probouzela vlastenectví, jež této době neodpovídá, a je stejně zpátečnické a chatrné, jako bylo vlastenectví středověkých měst, které ve skutečnosti nebylo žádným vlastenectvím, nýbrž žárlivostí města na město, separatismem, nevraživostí, závistí a mstivostí. Toto vlastenectví nevraživé, do sebe chorobně zamilované, neprodyšně uzavřené a zanýtované, lišilo a liší se od moderního vlastenectví dnešního, evropsky měřeného tak, jako se liší koňský potah od automobilu.

Je v tom neúcta k vlastní velikosti, je v tom pocit méněcennosti, jestliže národ své duchovní statky chová pod příklopem, nechce-li, aby tyto hodnoty se dostaly do styku s duchovními hodnotami jiného národa, většího, stejně pokročilého. Česká osvětová služba a všechna osvětová činnost různých spolků a společků se chovala k české kultuře jako matka, která nevěří v morální sílu své dcery a proto se bojí nechat ji o samotě. Česká osvětová služba a činitelé, kteří se v ní uplatňovali, se třásli strachy o budoucnost české kultury, jakmile by se dostala do přímého styku s kulturou německou. V tomto strachu je mnoho slabého, co poctivého Čecha uráží. Česká kultura je tak silná a tak vyspělá, že styk s německou kulturou ji nejen neohrozí, nýbrž sama z toho styku získá a zpevní. Těsný styk české kultury s německou přinese veliké kulturní plody Říši a tím celé kultuře evropské. Český národ v Nové Evropě bude znamenat jen tolik, co vykoná na poli práce rukou a ducha. České dlaně a český genius jsou jediným kapitálem, s kterým vstupujeme dnes do nového řádu evropského společenství v rámci Velkoněmecké říše. Česká kultura a hodnoty českého genia nejsou zde proto, aby zůstaly uzavřeny v české truhle a abychom se v jakési malodušnosti a zbabělosti těmito statky

těšili při zavřených okenicích. Není k tomu příčin. Česká kultura není majetkem pouze české chalupy, nýbrž je to majetek Říše, Evropy, celého světa. Byl by to hřích, kdybychom Říši, Evropu a svět okrádali o českou kulturu svou malomyslností a ještě větší hřích by byl, kdybychom českému národu ze zpozdilosti zabraňovali, aby se seznámil s kulturou velikého národa německého, která je dnes o to významnější, že jde o kulturu národa, jenž nese pochodeň socialistické konstruktivní revoluce. Pouze ten, kdo dává, béře. Jen ten je ctěn, kdo úcty zasluhuje. Nikdo nemůže získat lásky, kdo něco neobětoval. A to je také otázka českého bytí v srdci Evropy. My musíme mnoho dávat, abychom mohli brát, abychom mohli růst, aby češství zůstalo věčné.

Dalším úkolem osvětové služby bude odstranit stěny mezi českým a německým národem, které v minulosti vytvořil mylný výklad českých dějin a v přítomnosti svět, který nyní zaniká a který potíráme se vší důrazností. Osvětová služba se musí starat o to, aby na celém území Protektorátu byl poměr mezi českým a německým obyvatelstvem co nejlepší.

Doba, kterou nyní prožíváme a kterou nám příští pokolení právem bude závidět, nepředstavuje pouze zápas dvou světů, minulosti a budoucnosti, je to současně boj generací. Známe nepsaný, ale platný zákon, podle něhož synové stojí v názorovém vývoji vždy proti otcům. Bez něho by nebylo pokroku. Synové vždy a právem chtějí překonat cíle, které si kdysi vytyčili jejich otcové. A tu jsme u otázky, která se stala palčivou i v českém národě. U otázky českého života a české síly. Jaká bude naše mládež, takový bude osud celého českého národa. Proto česká mládež musí vidět dále než její otcové. Tato mládež musí být odvážnější, pracovitější, věrnější v závazcích a v citech. Česká mládež musí svou víru v budoucnost národa spojovat jasně

a bez výhrad s naprostou věrností k Velkoněmecké říši, jejíž nedílnou součástí je naše česká, drahá domovina. Čím budeme věrnějšími a upřímnějšími občany Velkoněmecké říše, tím sebevědomějšími a poctivějšími můžeme být Čechy.

OBSAH

ÚVOD 5

PRŮŘEZ TŘEMI LETY 7

NA VLASTNÍ PĚST

Tisk razil cestu 14

„Kejklíři při práci" 17

Říše nabádá a varuje 20

Poměry se vyjasňují 23

Tisk se organisuje 25

Rozhlas, kniha, film 28

Na okraj nové doby 31

Plátno vychovatelem 35

ÚŘADY PRACUJÍ

Budování administrativy 40

K novému právnímu uspořádání 43

Finanční řád 46

Mzdy a ceny 48

Dozor nad hospodařením 50

JSME PRŮMYSLOVOU OBLASTÍ

Na nových hospodářských základech . 54

Za právo na práci 58

Doplňujeme říšské spoje 62

K úrovni Říše 67

Nové obzory výroby 70

Stavby a plány 73

BOJ O VÝŽIVU

Věda pomocnicí 76

Pole a příděl 79

Dohánímе Říši 82

ZA NOVOU MLÁDEŽ

Přestavba školství 85

K technické podnikavosti 88

Kulturní společenství s Říší 90

Péče o české umění 92

CESTOU ŘÍŠE K NOVÉ EVROPĚ

Nová práce buditelská 97

Povzbuzovat a vysvětlovat 100

KNIŽNICE

ÚŘADU LIDOVÉ OSVĚTY

TENTO SPIS BYL VYDÁN KE DNI 15. BŘEZNA 1942

ORBIS · PRAHA

TŘI ROKY V ŘÍŠI

12 K